

fig. 23.

Oost Zeeuwsch Vlaanderen met het in 1530/1570 verdrogen land van Saafthage omstreek. 1700.

Afg. Rijksarchief, Den Haag

fig. 25.

Dam in Saaftinge, aangelegd in 1938.
Opname juli 1967.

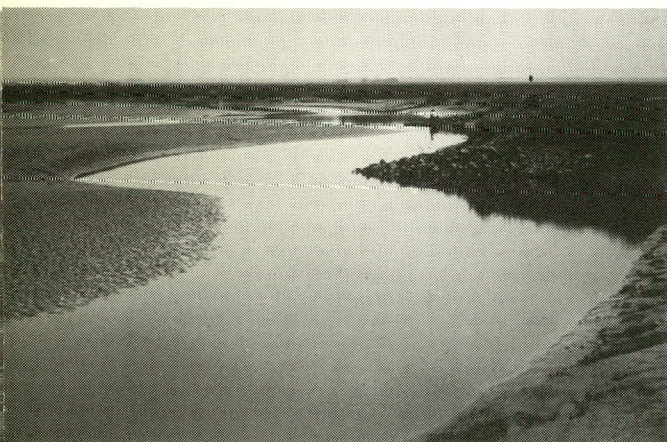
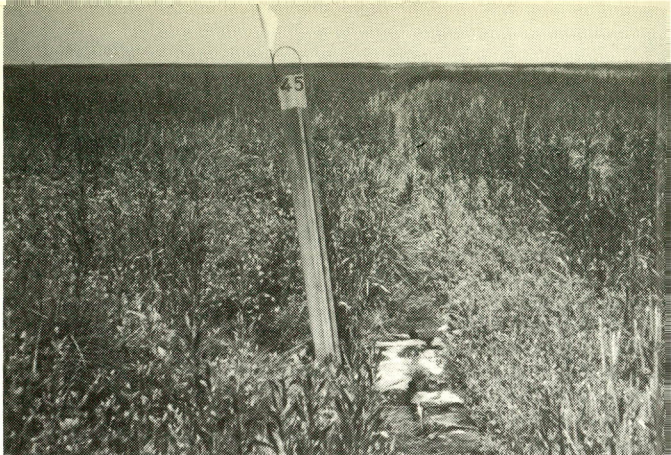

fig. 26.

Meanderende geul in Saaftinge, gezien
tijdens laag water in 1967.

fig. 27.

Afkalven van een oeverrand in Saaf-
tinge langs de „Ijskelder” in 1967.

fig. 28.

„Overbrugging” van een Saaftingekreek in het
looppad naar de „schaapstalle”, de Noorder-
schaapskooi.

kaartfragment van Oost Zeeuwsch Vlaanderen met het verdronken Land van Saaftinge omstreeks 1700.

In fig. 24 zijn in de huidige situatie van het Land van Saaftinge de voormalige polders aangegeven. Daaruit blijkt dat het gebied in de middeleeuwen uit een serie grote en kleine inpolderingen bestond. Nadat eerst (1508/11) een groot gedeelte van Hontenisse was overstroomd en in 1530/32 dijkdoorbraken plaatsvonden overstroomde een groot deel van Saaftinge in 1570. In het noordwesten bleef nog een zestal polders als eiland bestaan: de polder van Namen (bedijkt in 1285) was daarvan de grootste. Door herdijking van een deel van Hontenisse — de Kruispolder in 1612 — werden die zes polders met Oost Zeeuwsch Vlaanderen verbonden. Maar de polder van Namen (met het dorp Namen) inundeerde in 1715. Overigens waren tussen 1612 en 1688 grote gebieden herdijkt (zie hoofdstuk II). Na een tweetal bedijkingen in de 18e eeuw en een zestal in de 19e eeuw vormde de bedijking van de Hertogin Hedwigpolder in 1907 een sluitstuk, waarmee de Saaftingeschorren en -slikken hun huidige begrenzing hadden gekregen. Het is momenteel een gebied van bijna 3000 ha schorren, kreken, geulen en slikken waar ongetwijfeld vele historische gegevens zijn ondergeslibd. De invoering in 1924 van het Engelse slijkgras *Spartina Townsendii* — de bekende slibvanger⁴¹), heeft ertoe bijgedragen dat Saaftinge een machtig en uniek gebied van op- en aanwassen is geworden.

In 1938 heeft de Dienst der Domeinen (Landaanwinningswerken) „op de Staatsbuitengronden” de natuur een handje geholpen door het aanleggen van een bijna 2,5 km lange aarden (deels stenen) dam volgens het profiel zoals in fig. 24 is aangegeven; de kosten bedroegen f 47500. Fig. 25, p. 56 toont een gedeelte van die dam 30 jaar na aanleg. Een dam (leidingstraat) aangelegd in 1965/66 in het zuidoosten van de Saaftingeschorren dient voor berging van transportleidingen van gas en water en voor twee transportleidingen van de Shell N.V. Door aanleg van die „straat”, die een kruinshoogte heeft van N.A.P. + 6,50 m en aan de rivierzijde (oost) met een kade, verbinding heeft met de zeedijk van de Hertogin Hedwigpolder, is bij normale vloedhoogte eigenlijk ca 120 ha van het buitenwater afgesloten (dus ingepolderd).

Een in 1961/62 uitgevoerde waterpassing van de schorren geeft op vele plaatsen een schorhoogte aan van N.A.P. + 2 à 3 m. Enkele overgebleven geulen zijn, van west naar oost, het Speelmansgat, de IJskelder en het Hondegat of het Kieldrechtsche Gat. Schorgedeelten als het Konijnenschor en Marlemontsche Plaat zijn herinneringen aan voorgaande eeuwen.

De fig. 26 t/m 28, p. 56 geven enkele opnamen uit het krekengebied van Saaftinge. Men vindt er een veelzijdigheid van het meanderen van

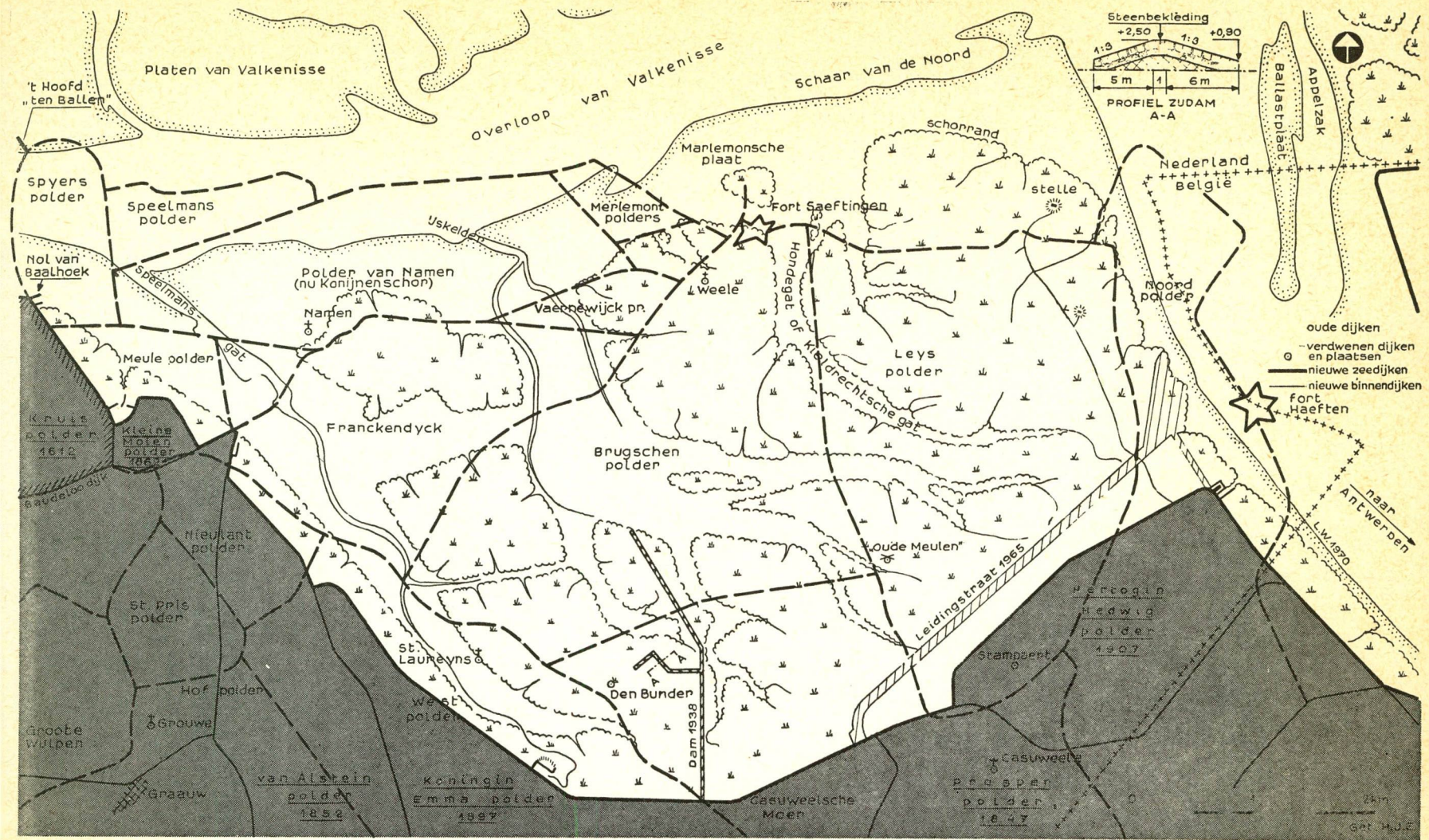

Fig. 24. Het Saftingebied met de v.m. polders (volgens proeve tot reconstructie van Ing K. J. J. Brand te Hulst) en Rijksdam van 1938. Van de verdwenen polders, die merendeels in 1530 overstroomden, verdween als laatste de polder van Namen in 1715. De nieuw bedijkte polders zijn arijs actiet.

geulen, van het afkalven van oeverranden en van abrasieranden van schorren en zelfs „overbrugging” van kreken.

Reeds omstreeks 1950, toen landaanwinning nog aantrekkelijke kanten had, waren plannen aan de orde voor afsluiting van het Land van Saaf-tinge, waarmee ong. 2500 ha cultuurgrond zou kunnen worden verkregen. Na de stormramp van 1953 kreeg deze materie extra aandacht. Er waren echter ook Belgische belangen bij betrokken; de Belgen vreesden toen nl. dat door de voorgenomen bedijking een verhoging van de stormvloed-stand op Belgisch gebied zou ontstaan, waardoor vooral te Antwerpen meer wateroverlast zou worden ondervonden. Bij een waterstand van N.A.P. + ong. 4,60 m lopen de kaden te Antwerpen onder. De storm- vloedstand van 1953 te Antwerpen was N.A.P. + 5,75 m. Men kwam niet tot overeenstemming.

Inmiddels werden in het Belgische waterbouwkundig laboratorium te Borgerhout modelproeven uitgevoerd, voor de normalisatie van het oostelijk deel der Westerschelde. In 1967 werd daarbij een verdergaand plan tot „Doorsteek van het Verdronken Land van Saaf-tinge” betrokken. Sinds enige jaren is tevens een plan aan de orde voor het graven van een kanaal vanaf Baalhoek door of langs het Land van Saaf-tinge naar het industriegebied van Antwerpen aan de westelijke Schelde-oever (nader behandeld in hoofdstuk VI).

Ondanks deze land- maar tegenwoordig meer industriehonger bleef Saaf-tinge tot heden een natuurgebied, dat voor West-Europa uniek ge- noemd wordt. Laten we hopen dat dit zo zal blijven.

Als minder omvangrijke buitendijkse gebieden kunnen nog worden genoemd: „De Groe” of „Groesche Duintjes” onder Groede, die in West Zeeuwsch Vlaanderen voor de „Kleine polder” zijn ontstaan op de over- stroomde gronden van de Wulpen- en Cleefse polders, die eerder op hun beurt waren bedijkt op de verzande uitmonding van het Coxysche of Zwarte Gat.

Ten noordwesten van Biervliet (zie fig. 29b) ligt voor de Paulina- polder één der weinige overgebleven schorgebieden in de Rijn-Maas- Schelde delta. Enkele decennia terug lag daar tevens nog het zg. „schor- eiland”, gescheiden van het aan de dijk grenzende schor, door een secun- dair geultje de Appelzak. Het schoreiland heeft vrijwel geheel zijn begroeiing verloren, terwijl de Appelzak tot een zeer minitieuus geultje is gereduceerd.

Overigens kent men langs de Schelde-oevers vier geultjes (scharen), die betiteld worden met de naam „Appelzak”. Ze zijn in fig. 29 in enkele fragmenten afgebeeld. Mocht U op de Zeeuwse stromen een vaartuig

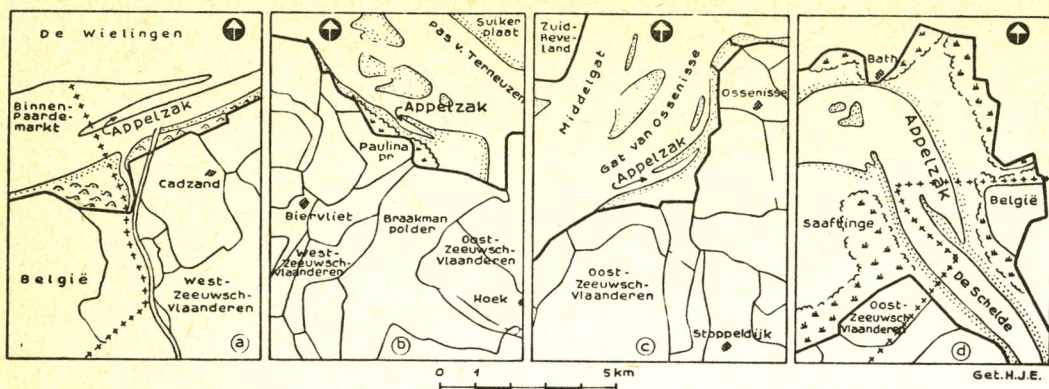

Fig. 29. Vier geultjes (scharen) genaamd „Appelzak”.

- a. voor de kust van Cadzand.
- b. direct ten westen van de Braakman.
- c. ten zuidwesten van Ossenissee.
- d. bij de Belgisch-Nederlandse grens t. Z. van Bath.

Alleen de laatstgenoemde is nog aanwezig, de andere zijn verzand of nauwelijks terug te vinden.

(boorbak) van de rijkswaterstaat tegenkomen met de naam Appelzak, dan zal de naamsafleiding wel duidelijk zijn.

De platen van Hulst vormen in hoofdzaak een slikkengebied, dat is ontstaan door verzanding van één der bovengenoemde Appelzakken (zie fig. 29c), waardoor het voorliggende platengebied met de kust werd verheeld.

Ten oosten van Walsoorden liggen de restanten van de geïnundeerde polders van Hontenissee, na inundatie eerst bekend als schorren van Hontenissee en na 1612 (bedijking Kruispolder) als de slikken van Kruisdorp.

Hoewel niet aan het vasteland van Zeeuwsch Vlaanderen verbonden maar toch vrijwel geheel liggende binnen de gemeentegrenzen van Oostburg en Terneuzen (zie fig. 31) zijn bovendien vermeldenswaard de Hooge en Lage Springerplaten (ca 1800 ha), die ten noorden van de Hoofdplaat- en Thomaespolders in de Westerschelde zijn gelegen. Vooral de Hooge Springerplaten onderscheiden zich van de meeste zandplaten, allereerst door hun hoge ligging, voor het oostelijk deel door de daarop voorkomende begroeiing van het bekende *Spartina Townsendi* en op het westelijk deel door het daar aan de oppervlakte voorkomende tertiair schelpenmateriaal. In fig. 30 is de situatie van de Hooge Platen in 1818 met toen nog het vaarwater naar Gent en de situatie van 1968 met de afgedamde (1952) Braakman aangegeven.

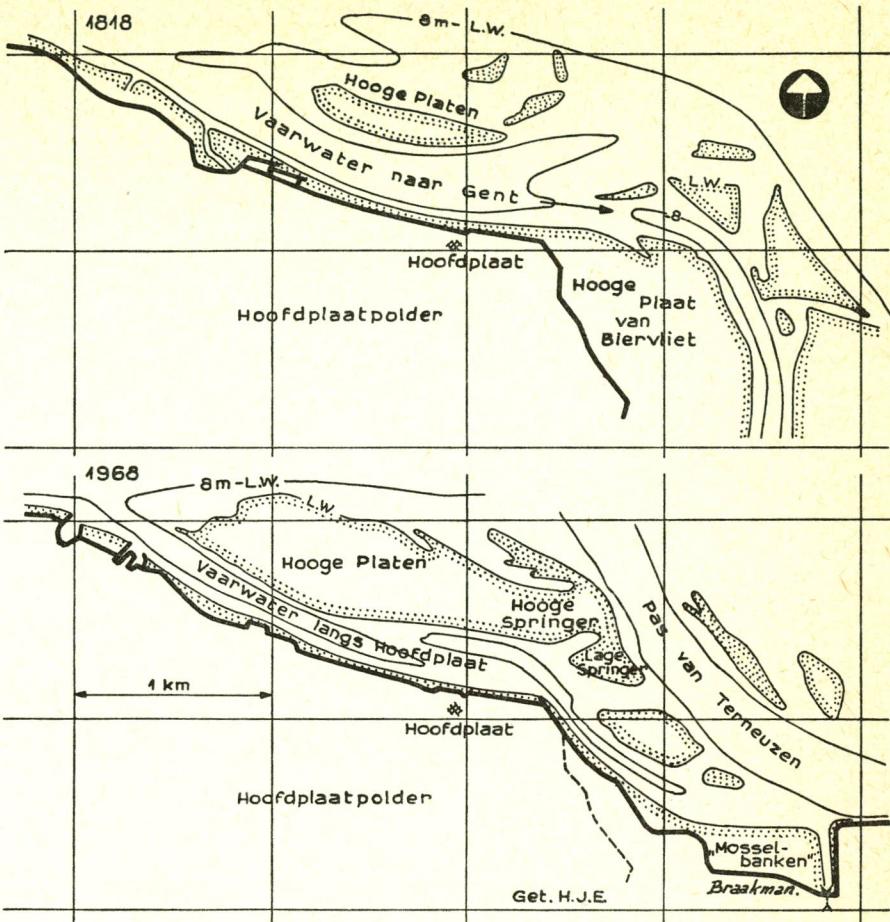

Fig. 30. Situatie van de Hooge Platen in 1818 met het Vaarwater naar Gent en 150 jaar later met de afgedamde Braakman.

§ 2. PLAATSBEPALING, INDELING, BEVOLKING EN VARIA

Zeeuwsch Vlaanderen ligt volgens het coördinatenstelsel der Rijks-driehoeksmeting (R.D.M.) tussen de coördinatenlijnen: Coördinaten
c.a.

$x = - 79500$ m en $x = - 141500$ m en

$y = - 80500$ m en $y = - 105200$ m, zoals in fig. 30a is aangegeven.

Van enkele markante punten in Zeeuwsch Vlaanderen geven we hieronder de plaatsbepaling:

	— x	— y
Sluis, Belfort	139520,— m*	92230,— m*
Oostburg, Watertoren.	131669,— m	90004,18 m
Terneuzen, Watertoren	108242,60 m	89767,60 m
Hulst, Basiliek.	93010,20 m	96447,89 m

* opgemeten op top. krt. 1 : 25000.

De toren van de Basiliek te Hulst is het hoogste punt in Oost Zeeuwsch Vlaanderen.

De lijnrechte afstand van het Belfort te Sluis tot de watertoren in Oostburg is 8160,47 m, tussen de watertorens van Oostburg en Terneuzen 23429,72 m en van de watertoren Terneuzen tot de Basiliek van Hulst 16632,87 m.

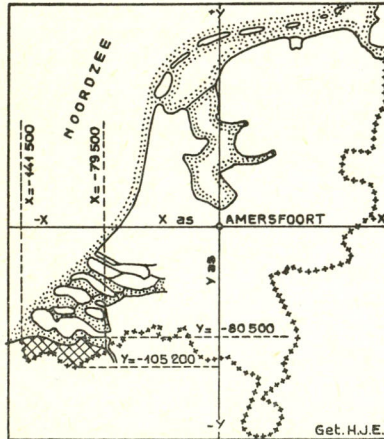

Fig. 30a. Plaatsbepaling in Nederland.

Voor de plaatsbepaling doen tal van kenbare punten (torens, molens, silo's enz.) in het landschap dienst, terwijl vele niet direct in het terrein te herkennen punten zijn vastgelegd met de zg. W.A.T.-stenen (Waterstaat), K.A.D.-stenen (Kadaster) en R.D.M.-stenen, alle ingemeten t.o.v. het nulpunt — „de Lange Jan” — te Amersfoort.

Gemeenten Het huidige Zeeuwsch Vlaanderen vormde in het begin van de 19e eeuw in de provincie Zeeland, die toen in vijf districten was verdeeld, het vierde en het vijfde district. De v.m. gemeenten van het IVe district (West Zeeuwsch Vlaanderen) zijn in onderstaande staat genoemd. Achter elke gemeente is de oppervlakte en het aantal inwoners per 1 januari 1970 vermeld:

Gemeenten	oppervl. in ha		aantal inwoners
	land	water	
Aardenburg	5090	55	3853
Biervliet	3932	188	1944
Breskens	717	470	3857
Cadzand	1488	169	985
Groede	2912	113	1773
Hoofdplaat	1125	3228	1165
Nieuwvliet	661	98	370
Oostburg	1342	16	4044
Retranchement	1021	65	460
Schoondijkje	2362	25	2039
Sluis	2324	31	2810
Waterlandkerkje	1095	10	420
IJzendijke	4358	18	2492
Zuidzande	1511	1	772
	29938	4487	26984

De v.m. gemeenten Eede en St Kruis werden in 1941 bij Aardenburg terwijl de gemeenten Heille en St Anna ter Muiden reeds in 1880 bij Sluis waren gevoegd. In fig. 31 zijn de binnen- en buitendijkse gemeentegrenzen van vóór 1 april 1970 aangegeven.

Het Ve district (Oost Zeeuwsch Vlaanderen) omvatte de v.m. gemeenten, die in de hiervolgende staat zijn vermeld met gegevens als vorengenoemd eveneens per 1 januari 1970:

Gemeenten	oppervl. in ha		aantal inwoners
	land	water	
Axel	4235	106	9804
Clinge	5719	694	3728
Graauw en Langendam	2742	722	1277
Hoek	3397	461	2817
Hontenisse	3643	2256	5240
Hulst	659	16	6699
Koewacht	2051	17	2439
Overslag	539	2	251
Philippine	1361	24	1328
Sas van Gent	1371	1	5385
St Jansteen	2576	78	4002
Terneuzen	2619	3950	22014
Vogelwaarde	5269	1288	3299
Zaamslag	2157	73	2579
Westdorpe	3745	291	3092
Zuiddorpe	1051	5	859
	43134	10083	73913 ⁴²⁾

Uit de v.m. gemeenten Boschkapelle, Hengstdijk, Ossensisse en Stopveldijk is in 1936 een nieuwe gemeente Vogelwaard geformd. De gemeentegrenzen van vóór 1 april 1970 zijn in fig. 31 aangegeven.

Herindeling

Ook in Zeeuwsch Vlaanderen kwam de herindeling van gemeenten aan de orde. In april 1963 verscheen een schetsplan van Ged. Staten van Zeeland om het aantal gemeenten in West- en Oost Zeeuwsch Vlaanderen terug te brengen van 30 tot 11. In december 1964 volgde een plan waarbij slechts 10 gemeenten zouden overblijven, omdat men alsnog Aardenburg en Sluis wou samenvoegen. Nog geen half jaar later (mei 1965) verscheen andermaal een herindelingsplan. De 30 bestaande gemeenten zouden daarbij teruggebracht worden tot 7 nieuwe gemeenten. Men had vooral belangrijke wijzigingen aangebracht in de kanaalzône.

Voortgezette studie van de herindeling bracht eind 1965 opnieuw drastische wijziging. Zeeuwsch Vlaanderen zou daarbij worden ingedeeld in slechts 5 gemeenten. Vooral de kanaalzône werd daarbij als een krachtige middengemeente aangemerkt wat ongetwijfeld samenhangt met de snelle industriële ontwikkeling in dat gebied. Ook de schaalvergroting heeft wellicht parten gespeeld.

Het wetsontwerp tot herindeling in 5 gemeenten bereikte tenslotte medio 1966 de Tweede Kamer. Het werd eind 1967 toen een voorlopig verslag van de vaste commissie voor Binnenlandse Zaken daarover verscheen. Men was niet éénstemmig van oordeel over het scheppen van één gemeente in de kanaalzône. Een aantal stemmen ging op om toch drie kanaalgemeenten in te stellen. In de Memorie van Antwoord hield minister mr H. J. Beernink vast aan de voorgestelde vijf gemeenten. Bij de behandeling van het desbetreffende wetsontwerp sprak de Tweede Kamer zich uit voor acht nieuwe gemeenten, waarvan drie in de kanaalzone waren gelegen. Het wetsontwerp werd aangepast en op dinsdag 11 november 1969 kon ook de Eerste Kamer zich akkoord verklaren met de indeling in acht gemeenten. Dat plan werd gerealiseerd op 1 april 1970. Zeeuwsch Vlaanderen bestaat sindsdien uit de volgende gemeenten:

TERNEUZEN (kanaalzône noord), met ruim 32000 inwoners, samengesteld uit de gemeenten Terneuzen, Biervliet, Hoek en Zaamslag.

AXEL (kanaalzône midden), met ruim 12000 inwoners, samengesteld uit de gemeenten Axel, Koewacht, Zuiddorpe en Overslag.

SAS VAN GENT (kanaalzône zuid), met ruim 9000 inwoners, samengesteld uit de gemeenten Sas van Gent, Westdorpe en Philippine.

HULST, met ruim 16000 inwoners, samengesteld uit de gemeenten Hulst, Graauw en Langendam, Clinge en St Jansteen.

HONTENISSE, met ruim 8000 inwoners, omvattende de v.m. gemeen-

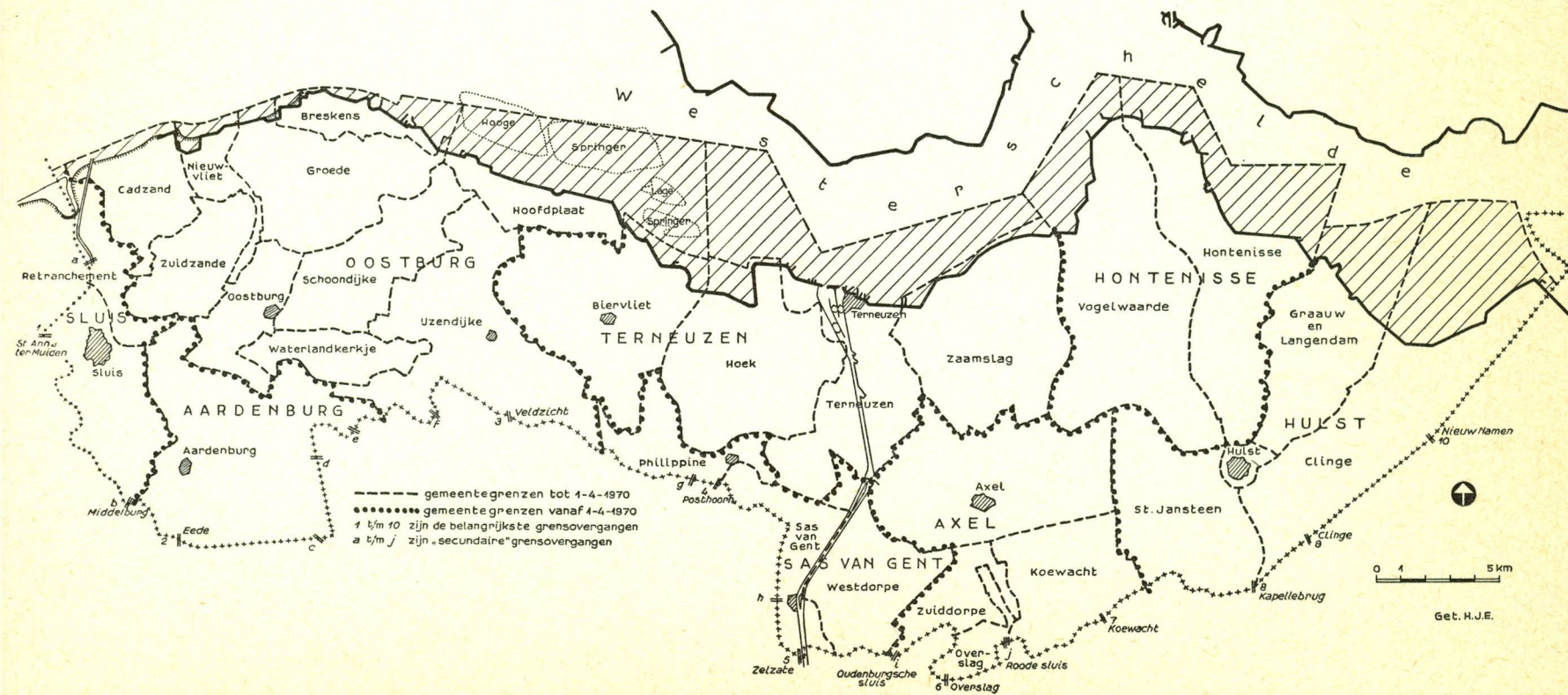

Fig. 31. De gemeentegrenzen in Zeeuwsch Vlaanderen vóór en na de herindeling van 1970. De ruim gearceerde gebieden zijn buitendijks gelegen.

ten Hontenisse en Vogelwaarde. Eén van de laatste besluiten van de gemeenteraad van Vogelwaarde was om de namen Boschkapelle en Stoppeldijk — twee van de in die gemeente liggende dorpen — voortaan aan te duiden als het dubbeldorp Vogelwaarde. De in 1936 ontstane gemeentenaam Vogelwaarde heeft men zodoende bewaard; de twee genoemde dorpen waren inmiddels vrijwel aaneengegroeid.

OOSTBURG, met ruim 18000 inwoners omvattende de gemeenten Breskens, Cadzand, Groede, Hoofdplaat, Nieuwvliet, Oostburg, Schoondijke, Waterlandkerkje, IJzendijke en Zuidzande.

SLUIS, met ruim 3000 inwoners, samengesteld uit de gemeenten Sluis en Retranchement.

AARDENBURG, met bijna 4000 inwoners is de enige gemeente, in Zeeuwsch Vlaanderen, waarvan het grondgebied geen wijzigingen heeft ondergaan.

De grenzen van de nieuwe gemeenten zijn in de eerder genoemde fig. 31 aangegeven. Inmiddels is in 1971/72 op landelijk niveau de gewestvorming aan de orde gesteld waarbij men geografische eenheden onder een gewestraad wil brengen; er is al een ontwerp gewestwet. Evenals in vele andere gemeenten kon men in 1972 in Zeeuwsch Vlaanderen niet overal grote animo opbrengen om deze nieuwe bestuursvorm spoedig in te voeren. Wel gingen o.a. enkele stemmen op voor één gewest voor geheel Zeeuwsch Vlaanderen.

Bevolking De bevolking van Zeeuwsch Vlaanderen telde op 1 januari 1972: 103.647 inwoners, d.w.z. ong. 142 inwoners per km². Sinds 1830 (1e volkstelling) is het aantal verdubbeld van bijna 50.000 tot ruim 100.000 inwoners; het verloop is in een grafiek in fig. 32 aangegeven. Duidelijk blijkt daaruit het verschil in bevolkingsgroei tussen Oost en West Zeeuwsch Vlaanderen. West Zeeuwsch Vlaanderen had een vrij langzame toename (40 %), van ca 20.000 inwoners in 1830 tot 28.000 in 1930, om dan tot 1970 ongeveer gelijk te blijven en in 1971 zelfs een kleine teruggang te vertonen. Oost Zeeuwsch Vlaanderen daarentegen vertoont een sterke toename (170 %), van 27.000 inwoners in 1830 naar 73.000 in 1970, waarbij sinds 1960 een zeer sterke toename valt waar te nemen.

Uit de voorgaande overzichtstabellen blijkt dat de bevolkingsdichtheid van Oost Zeeuwsch Vlaanderen met ruim 170 inwoners per km² in 1970 bijna het dubbele bedroeg van West Zeeuwsch Vlaanderen met ruim 90 inwoners per km². Vooral de oude gemeente Terneuzen (26 km²) dat van nog geen 2000 inwoners in 1830 gestegen was tot 22000 inwoners in 1970, heeft daarbij een heel belangrijk aandeel gehad.

Ter vergelijking geven we hieronder een overzicht van oppervlakte

en bevolking van alle Zeeuwse gebieden per 1 januari 1972, gerangschikt naar bevolkingsdichtheid.⁴³⁾

gebied: in volgorde van bevolkingsdichtheid	beschreven in deel van deze serie	oppervl. in ha		aantal inwoners	bevolkings- dichtheid per km ² land
		land	water		
Walcheren	III	20787	24861	94922	456
Zuid-Beveland	III	36732	22338	68300	186
Oost Zeeuwsch Vlaanderen	IV	45107	11679	78192	173
Tholen	II	12091	9326	16417	136
Schouwen-Duiveland	II	24192	21415	24554	101
St Philipsland	II	2090	812	2094	100
West Zeeuwsch Vlaanderen	IV	27967	2889	25455	91
Noord-Beveland	I	8189	4092	6190	75
Zeeland totaal:		177155	97412	316124	178
Nederland:		3371586	744414	13269563	394

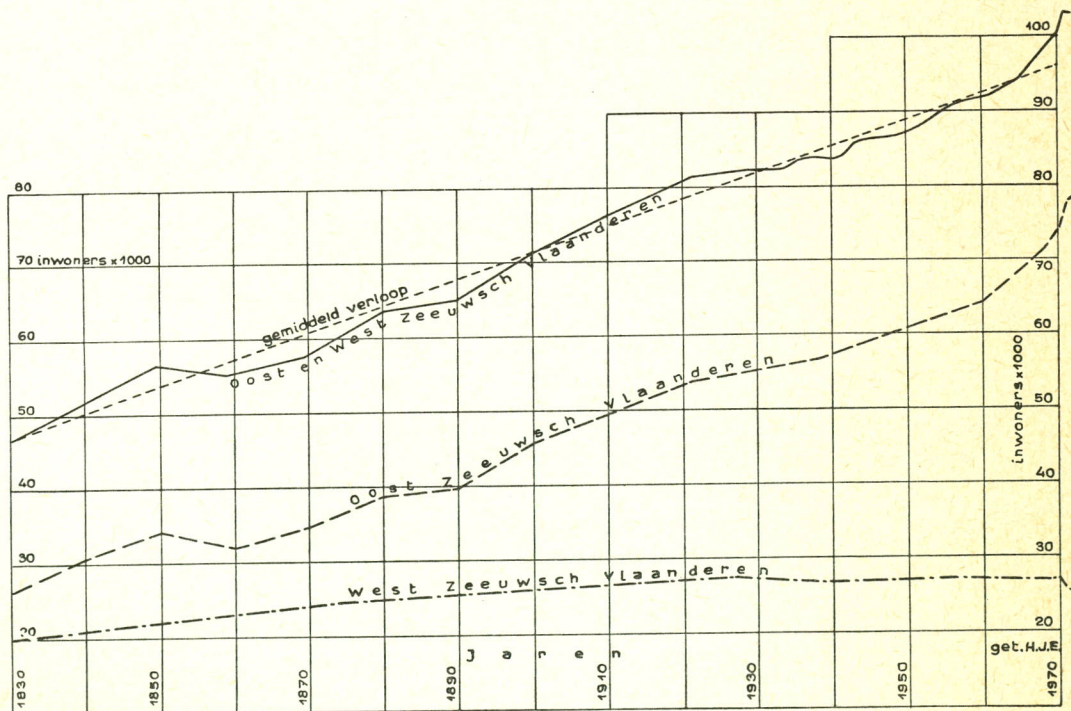

Fig. 32. Verloop der bevolking in Zeeuwsch Vlaanderen van 1830-1972.

Enkele bijzonderheden:

In dit deel van deze serie werken worden enige algemene bijzonderheden vermeld, die speciaal voor Zeeuwsch Vlaanderen van belang of interessant zijn. Vooral in de archieven van de Zeeuwsvlaamse polders komt men nl. voor de periode rond 1800 nogal eens data tegen, die zijn vermeld volgens de Frans-Republikeinse tijdrekening. Daarom vermelden we hiernaast een herleidingstabel van onze kalender — de Gregoriaanse tijdrekening — met de Frans-Republikeinse kalender.

Bij gebruik van de tabel dient met het volgende rekening te worden gehouden. Omdat bij de F.R. kalender de jaren III (1794/95), VII (1798/99) en XI (1802/03) en bij de Greg. tijdrekening alleen 1796 en 1804 schrikkeljaren waren, moeten bij herleiding de volgende dagen van de F.R. kalender één dag opschuiven:

1 vendemiaire IV t/m 10 ventôse V, wordt dan 23 sept. 1795 t/m 29 febr. 1796.

1 vendemiaire VIII t/m 30 fructidor XI, wordt dan 23 sept. 1799 t/m 17 sept. 1803 en 11 ventôse XIII t/m 10 nivôse XIV, wordt dan 2 maart 1804 t/m 31 december 1805, terwijl de volgende data twee dagen moeten opschuiven:

1 vendemiaire XII t/m 10 ventôse XII, wordt dan 24 sept. 1803 t/m 1 maart 1804. (Bij de F.R. kalender was de schrikkelstag altijd de laatste dag van het jaar.)

De Frans-Republikeinse kalender werd ingevoerd bij besluit der Conventie van 5 oktober 1793 en werd geacht aan te vangen op 22 september 1792 — het jaar van de stichting der Republiek —. Men nam 12 maanden aan, elk van 30 dagen: vendemiaire, brumaire, enz. (zie tabel). De vijf dagen, 17 t/m 21 september, die overbleven werden sans-cullottides genoemd en tot feestdagen bestemd, terwijl men om de vier jaren als laatste dag van het jaar een grande sans-cullottide (dag van het schrikkeljaar) vierde.

De maand werd verdeeld in 3 decades, van elk 10 dagen: met de namen primidi, duodi, tridi, quartidi, quintidi, sextidi, septidi, octidi, nonidi en decadi. De quintidi en decadi waren rustdagen.

Deze tijdrekening bleek geen eeuwigdurende kalender. Eind 1805 werd ze reeds door Napoleon opgeheven en op 1 januari 1806 werd opnieuw de Gregoriaanse tijdrekening ingevoerd.

Gewapend beton

Omdat Zeeuwsch Vlaanderen voor het gewapend beton als het ware de toegangspoort vanuit Frankrijk en België naar Nederland is geweest vermelden we ook daarover enkele bijzonderheden.

De Fransman Joseph Monier was al vanaf 1855 bezig met experimenten om meer duurzame bloembakken te maken. Als tuinman in de Orangerie van Versailles had hij nl. ieder jaar te maken met houten bloembakken, die bezweken op de meest ongelukkigste momenten. Hij kwam op de gedachte cementen bloembakken te maken en de bodem daarvan te verstevigen met een vlechtwerk van ijzeren staafjes. De proeven gelukten steeds beter, zodat hij tenslotte octrooi aanvraagde, dat hem op 16 juli 1867 werd verleend en dat als „geboortebewijs” van het gewapend beton

		jan.	febr.	maart	april	mei	juni	juli	aug.	sept.	okt.	nov.	dec.								
		Frans-Republikeinse kalender (begin 22 sept. 1792; einde 31 dec. 1805)																			
Gregoriaanse kalender		nivôse	pluvôse	ventôse	germinal	floréal	praïrial	messidor	thermidor	fructidor	vendemiaire	brumaire	frimaire	nivôse	Gregoriaanse kalender						
1	12		13		11		12		12		14		15		10		11		11		1
2	13		14		12		13		13		15		16		11		12		12		2
3	14		15		13		14		14		16		17		12		13		13		3
4	15		16		14		15		15		17		18		13		14		14		4
5	16		17		15		16		16		18		19		14		15		15		5
6	17		18		16		17		17		19		20		15		16		16		6
7	18		19		17		18		18		20		21		16		17		17		7
8	19		20		18		19		19		21		22		17		18		18		8
9	20		21		19		20		20		22		23		18		19		19		9
10	21		22		20		21		21		23		24		19		20		20		10
11	22		23		21		22		22		24		25		20		21		21		11
12	23		24		22		23		23		25		26		21		22		22		12
13	24		25		23		24		24		26		27		22		23		23		13
14	25		26		24		25		25		27		28		23		24		24		14
15	26		27		25		26		26		28		29		24		25		25		15
16	27		28		26		27		27		29		30		25		26		26		16
17	28		29		27		28		28		30				26		27		27		17
18	29		30		28		29		29						27		28		28		18
19	30			1	29		30		30		1				28		29		29		19
20		1		2	30			1		2	2				29		30		30		20
21		2		3		1		2		3	3				30			1		1	21
22		3		4		2		3		4	4				1 = begin	1		2		2	22
23		4		5		3		4		5	5				2	2		3		3	23
24		5		6		4		5		6	6				3	3		4		4	24
25		6		7		5		6		7	7				4	4		5		5	25
26		7		8		6		7		8	8				5	5		6		6	26
27		8		9		7		8		9	9				6	6		7		7	27
28		9		10		8		9		10	10				7	7		8		8	28
29		10		—		9		10		11	11				8	8		9		9	29
30		11		—		10		11		12	12				9	9		10		10	30
31		12		—		11		—		13	13				—	10		—		11	31

Herleidingstabel van de Gregoriaanse tijdrekening voor de Frans-Republikeinse kalender. Voor een juiste herleiding dienen voor bepaalde perioden de in de tekst vermelde opschuivingen te worden toegepast.

is te beschouwen. Hij exposeerde zijn uitgevoerde toepassingen op de Parijse tentoonstelling in 1867.

De eerste toepassing⁴⁴⁾ in ons land vond plaats omstreeks 1880, toen onder Frans-Belgische invloed in Zeeuwsch Vlaanderen enkele gewapend betonnen reservoirs en vloeren werden uitgevoerd. In 1888 stichtte de Gentse fa. Gebr. Picha, die het octrooi van Monier had gekocht, in Sas van Gent onder de naam fa. Picha-Stevens een filiaal, dat ongetwijfeld de eerste Nederlandse Betonwarenfabriek is geweest. Overigens was daarvoor in 1887 (eveneens te Sas van Gent) een gewapend betonnen roeiboot, voorzien van houten banken, vervaardigd.

Onder de naam „Zeemeew” werd die boot (afm. 4,20 x 1,40 m x 0,60 m) omstreeks 1910 naar Amsterdam gebracht. Daar werd zij — nu enkele jaren geleden — teruggevonden in een vijver van Artis, waar ze al sinds 1941 bleek te liggen. In november 1967 werd op de Betondag 1967 — tijdens het 40-jarig jubileum van de Nederlandse Betonvereniging, tevens het eeuwfeest van het gewapend beton in Nederland — het vaartuigje tentoongesteld in het R.A.I. gebouw te Amsterdam; de 80-jarige roeiboot verkeerde nog in redelijke staat, zie fig. 33, p. 73.

Amfirol De bakermat van een bijzonder voer- en vaartuig, nl. — de Amfirol — moeten we eveneens zoeken in Zeeuwsch Vlaanderen. Op de Machinefabriek-reparatiebedrijf van J. J. de Bakker te Hulst, werd in het begin der zestiger jaren een amfibievaartuig ontwikkeld.

Het voer- en vaartuig — fig. 34, p. 73 —, bestaat uit een rechthoekige bak, ong. 5,50 m lang en 3 m breed, die rust op twee als drijvers fungerende rollen, waaromheen in schroefvorm schoepen zijn aangebracht. De twee rollen met schoepen worden in beweging gebracht door 2 VW 1600 motoren gekoppeld aan een DAF 44 Variomatic. Elke rol heeft zijn eigen aandrijfmotor en een automatisch transmissiesysteem. Door middel van een ingenieus uitgedachte besturing kan het vaartuig in elke gewenste richting worden voortbewogen.

Het gewicht is ongeveer 3,5 ton terwijl een snelheid ontwikkeld kan worden van 5-12 km/uur afhankelijk van de terreingesteldheid (op harde grond is de snelheid 20-30 km/uur). Het bijzondere is dat men kan rijden en varen dwars over slikken en schorren en door geulen waar men met de normale middelen in de regel niet kan komen.

Prijsindex In de vier delen van deze uitgave worden meermalen prijzen vermeld van aanbestedingen van dijkwerken e.d. Om nu enige vergelijking te kunnen maken met het huidige prijsniveau is in de hierna volgende grafiek — fig. 35 — het prijsverloop aangegeven van 1770-1970 met als basis 1770-1774 = 100.

Het cijfermateriaal voor het samenstellen van de grafiek werd welwillend verstrekt

door het Centraal Bureau voor de Statistiek, die daar evenwel de volgende restricties aan verbond:

„Voor de 19e eeuw geldt reeds dat de statistische waarneming slechts op een zeer beperkt terrein en dan nog vrij ongeregeld plaats had; voor de 18e eeuw is het materiaal nog veel schaarser”. Door het Bureau is een reeks prijsindexcijfers van de gezinsconsumptie gepubliceerd welke tot 1900 teruggaat. De cijfers zijn verkregen door koppeling van een aantal van elkaar onafhankelijke reeksen tot één geheel en dragen derhalve enigszins het karakter van een raming. Het prijsverloop in de tweede helft van de 19e eeuw kon slechts op zeer globale wijze worden geschat aan de hand van enige publikaties. Een bron welke enig inzicht verschafte in het verloop der prijzen van de 17e eeuw af is het werk van prof. N. W. Posthumus, „Nederlandsche Prijsgeschiedenis”. Het is duidelijk dat de aldus verkregen indexcijfers het karakter hebben van een zeer globale schatting en dat de daaruit samengestelde grafiek dus met het nodige voorbehoud dient te worden bezigd.

Duidelijk komen uit die grafiek de oorlogsperioden 1795-1814 („Franse Tijd”), 1914-1918 (1e wereldoorlog) en 1940-1945 (2e wereldoorlog) naar voren; zelfs de Frans-Duitse oorlog van 1870-1871, waarbij ons leger evenals in 1914-1918 uittrok om de grenzen te bewaken, schijnt op

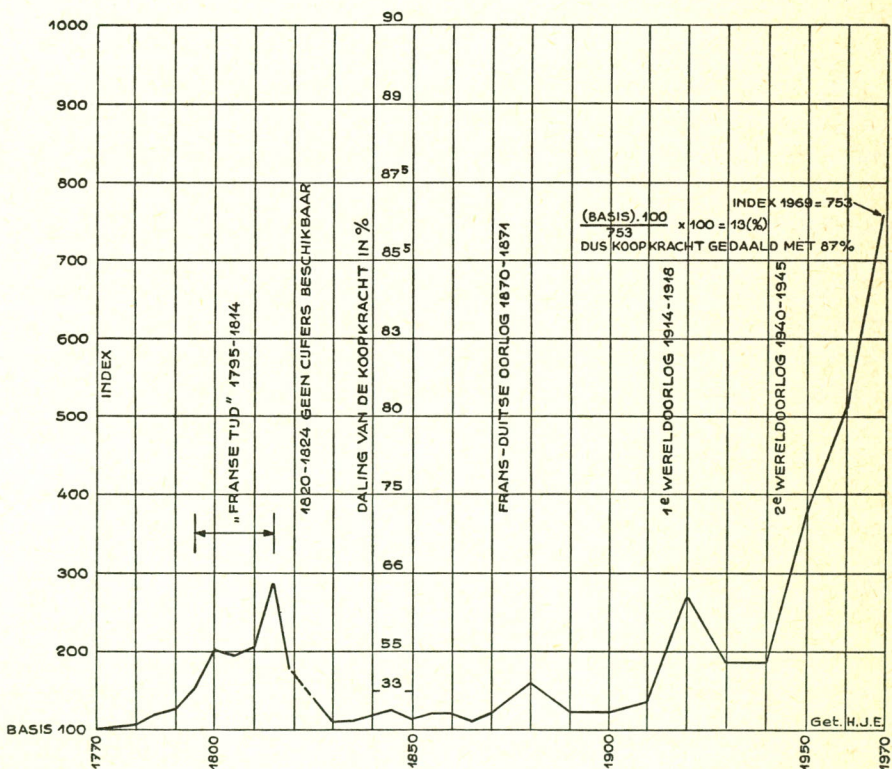

Fig. 35. Geschat prijsverloop van 1770-1970 in grafiekvorm op basis 1770-1774 = 100. (Cijfermateriaal verstrekt door het Centraal Bureau v. d. Statistiek, onder de in de tekst vermelde restricties.)

de koopkracht van invloed te zijn geweest. Staatkundige gebeurtenissen kunnen dus belangrijke fluctuaties doen ontstaan. Het opmerkelijke is evenwel dat het prijsherstel, dat zich na elke gebeurtenis voordeed, niet plaats vond na de oorlog 1940-'45; de waardedaling bleef zich tot heden in een vrijwel gelijkmatig tempo voortzetten. Uit de grafiek blijkt dat de koopkracht van het geld gedurende de laatste 200 jaar met totaal ca 87 % is gedaald, waarvan ongeveer 40 % vanaf 1940-1970. Indexcijfers van de koopkracht worden gevonden door de reciproken (omgekeerde waarde van een getal) te berekenen van de prijsindexcijfers.

§ 3. DE WAPENS VAN DE ZEEUWSVLAAMSE WATERSCHAPPEN

Evenals in de delen I t/m III van deze serie zijn de wapens van de desbetreffende waterschappen in kleur afgebeeld tegenover de titelpagina. Het wapen van het waterschap „Het Vrije van Sluis” is bij K.B. van 4 december 1950 bevestigd in het gebruik van het wapen, waarvan de beschrijving luidt: „in zilver een schuine balk van azuur. Het schild gedekt met een distelplant met drie bloemen, alles in natuurlijke kleur”.

De naam van het waterschap is ontleend aan de historie en met name aan die van het bestuurscollege „'s Lands van den Vrijen”, zetelende te Sluis, dat tijdens de Republiek der Verenigde Nederlanden, behalve over Biervliet, bevoegdheden en zeggenschap had verkregen over West Zeeuwsch Vlaanderen.

Zonder ons verder in de heraldiek der gemeentewapens te verdiepen is het toch wel interessant te vermelden dat vijf van de in 1970 opgeheven gemeenten nl. Cadzand, Groede, Retranchement, Schoondijke en Zuidzande en de reeds in 1941 opgeheven gemeente St Kruis in hun wapen eenzelfde schuine balk voerden. Behalve Groede had elke gemeente bovendien daaraan de eerste letter van de plaatsnaam toegevoegd. Het wapen van Groede was gekroond met een distel; geflankeerd ter rechterzijde door een wildeman en ter linkerzijde door een beeld der Gerechtigheid, gekleed in een sluier en houdende in de rechterhand een ontbloot zwaard. Dat wapen behoorde destijds aan bovengenoemd College van het oude Vrije van Sluis.

Na de herindeling der gemeenten in Zeeuwsch Vlaanderen werd bij K.B. van 19 februari 1971 aan de nieuwe gemeente Oostburg een nieuw wapen verleend. De ontwerper J. A. J. Boekhout te Breskens is er goed in geslaagd om dezelfde historische gegevens daarin te verwerken. De schuinbalk van azuur als hoofdmotief is aangehouden. In het hartschild is de in Romaanse stijl gebouwde burcht uit de 13e eeuw verwerkt⁴⁵).

Aan het waterschap Axeler Ambacht werd bij K.B. van 6 januari

fig. 33.

Betonnen roeiboot in 1887 vervaardigd te Sas van Gent. Eén der eerste producten van gewapend beton in Nederland.

Foto: Redactie „Cement”, Amsterdam

fig. 34.

De Amfirol in actie in het Land van Saaftinge. (Aan boord Delftse studenten tijdens de opleiding van een Ierse bemanning.)

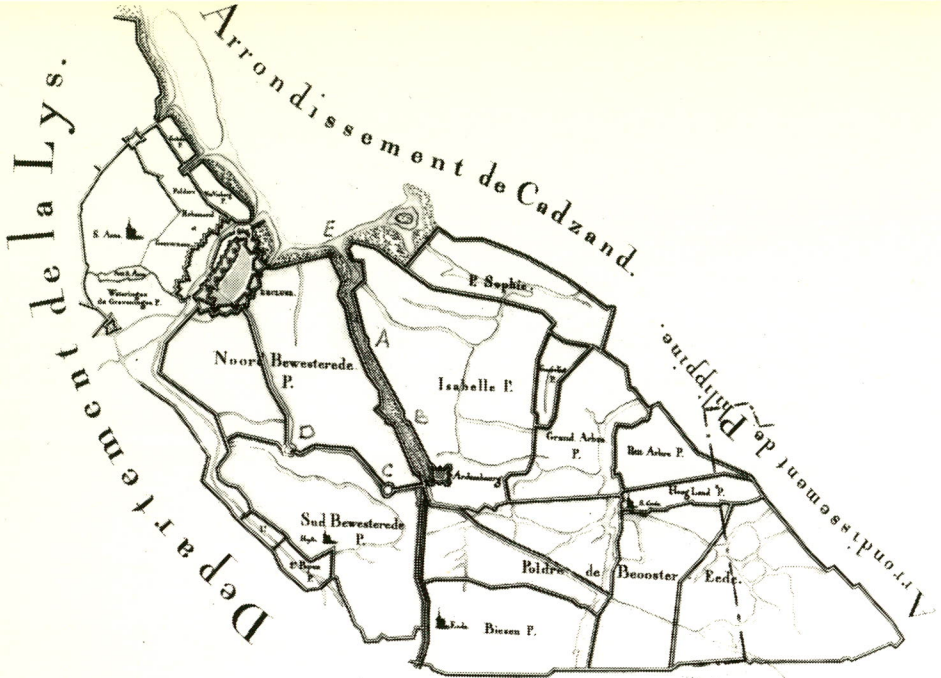
foto: Studio Theo Buijse, Hulst.

fig. 46.

Het „waterschapsdijkje” ten zuidoosten van Retranchement. Restant van de middeleeuwse dijken rond Cadzand.

T e r r e s h a u t e s .

fig. 39.

Situatie van de Aardenburgse polders en omgeving Sluis in de „Franse tijd“. Bij A is thans het kruispunt „Draaibrug“, bij B was de Olieschans, C is de Elderschans, D is de Kruisschans en bij E lag Stenedamme en het Aardenburgse havenfort. De - - - - lijn is de huidige Rijksgrens.

Alg. Rijksarchief, Den Haag, no. 2913

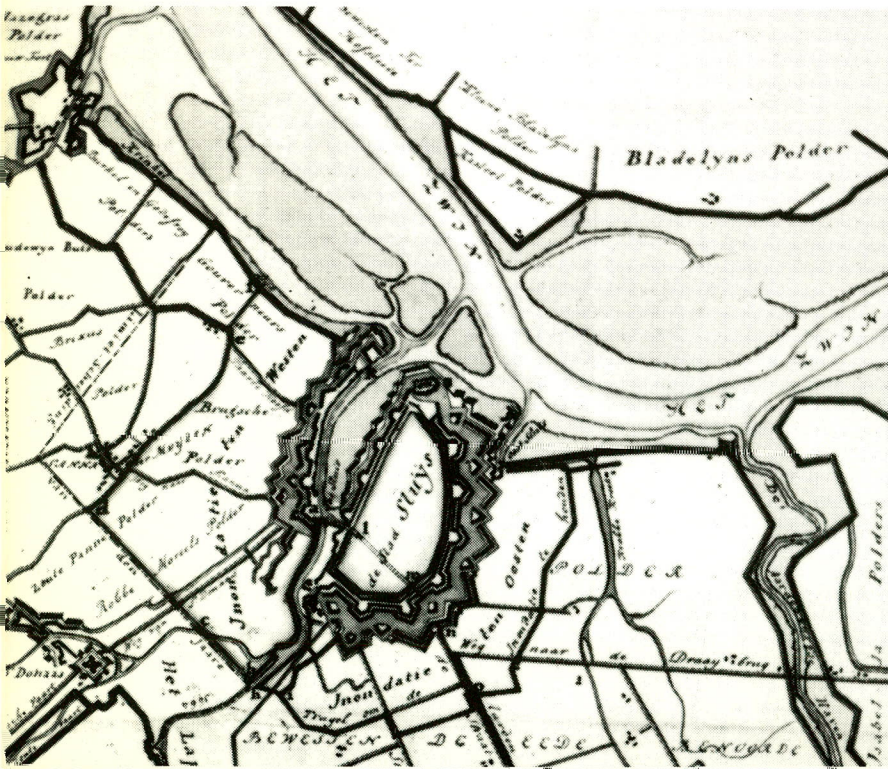

fig. 41.

De stad Sluis aan het Zwin, midden 18e eeuw. Let op het project van betrageling om in geval van inundatie de stad droog te houden.

Alg. Rijksarchief, Den Haag, no. 2907

1966 een eigen wapen verleend, dat als volgt wordt beschreven: „Van goud, beladen met twee door een keper van keel aan elkander gehechte sleutels van azuur, de afgewende baarden naar boven gericht en ter weerszijden vergezeld van een Sint Jacobsschelp van zilver; het schild gedekt met een gouden kroon van drie bladeren en twee paarlen”.

De ontwerper is de uit Zuid-Beveland afkomstige ir A. J. Beenhakker te 's Gravenhage. Ter gelegenheid van de opening van het nieuwe waterschapshuis op 7 juli 1966 gaf hij over het wapen de volgende uiteenzetting. Het ingestelde wapen is dat van het oude Axeler Ambacht. Het geslacht Van Ghistelle, dat in de Middeleeuwen erfelijk schout was, zowel van de stad als van het Ambacht van Axel, voerde een rode keper (omgekeerde V) in een gouden veld. Zowel de stad als het Ambacht hebben hieraan blauwe sleutels toegevoegd, als teken van hun zelfbestuur: ze konden hun land afsluiten als ze dat wilden. De Sint Jacobsschelp is het symbool van ridders, die aan kruistochten hadden deelgenomen; Joost van Ghistelle was een befaamde kruisridder. De kroon op het wapen is een zgn. burgerkroon, symbool van burgerlijke autoriteit.⁴⁶⁾

Het waterschap De Verenigde Braakmanpolders kreeg bij K.B. van 9 mei 1967, nr. 17, een eigen wapen, eveneens ontworpen door ir. A. J. Beenhakker. De omschrijving luidt: „Verdeeld volgens de omgekeerde gaffelsnede:

- I. in goud een omgewende leeuw van sabel, getongd en genageld van keel;
- II. in keel een leeuw van goud, gekroond met een kroon van drie bladeren en twee paarlen van hetzelfde, getongd van azuur, houdende in de opgeheven rechter voorklauw een ontbloot zwaard van zilver en in de linker voorklauw een bundel van zeven pijlen van goud, met punten van azuur, de punten omhoog;
- III. in sinopel een geopende burcht van goud. Het schild gedekt met een gouden kroon van drie bladeren en twee paarlen”.

De ontwerper heeft de voornaamste feiten van de wordingsgeschiedenis van het waterschap verwerkt. De omgekeerde gaffelsnede symboliseert de Braakman, in het zuiden gesplitst in de twee takken het Axelsche Gat en het Sasse Gat. De wapens van Vlaanderen en van de Generaliteit, samen een symbool voor Staats Vlaanderen, vindt men erin terug. De gouden burcht op een veld van sinopel symboliseert de inpoldering van vruchtbaar land rond de versterkte plaatsen.⁴⁷⁾

Het waterschap Hulster Ambacht kreeg een eigen wapen, verleend bij K.B. van 25 februari 1966, nr. 23. Het is ontworpen door de oud-

heidkundige P. J. Brand te Hulst, kenner bij uitstek van het Vlaamse land. De omschrijving luidt als volgt:

Gevierendeeld:

- I. In azuur drie golvende dwarsbalken van zilver;
- II. In zilver een monnik met tonsuur en korte bruine baard, gekleed in een grauwe pij met kap, dragende om het middel een riem, alles van hetzelfde, geschoeid van sabel, staande op een grasgrond van sinopel en dragende over de rechter schouder een schop van sabel, gesteeld van keel;
- III. In zilver drie bomen van sinopel, de stammen van natuurlijke kleur, staande op een grasgrond van sinopel, de schildvoet gegolfd van azuur en zilver van drie stukken;
- IV. In zilver een ploeg van sabel, staande op een bouwland van natuurlijke kleur.
Hartschild: In goud een klimmende leeuw van sabel, gekroond van hetzelfde, getongd en genageld van keel.
Het schild gedekt met een gouden kroon van drie bladeren en twee paarden.

De ontwerper is er goed in geslaagd om in het wapen de historische ontwikkeling van het waterschap tot uitdrukking te brengen en toont met het hartschild de verbondenheid tussen de stad Hulst en Hulster Ambacht aan. Een bijzonderheid is dat de afbeelding van de 15e-eeuwse ploeg in het vierde kwartier, voorkwam op een grafsteen gevonden in de Groot Cambronpolder.⁴⁸⁾

* *
 *
 *

II. DE POLDERS VAN ZEEUWSCH VLAANDEREN.

Waterstaatkundige en historische gegevens.

§ 1. OVERZICHT.

Een groot deel van het huidige Zeeuwsvlaamse polderpatroon heeft het ontstaan te danken aan de activiteiten van de voormalige kloosterbewoners uit Vlaanderen. Vooral de Benedictijner monniken van de abdijen St Bavo en St Pieter te Gent, de Cisterciënsers van de abdijen „Ter Duinen” bij Veurne en „Ter Doest” bij Lissewege, de broeders van „Cambron” in Henegouwen en van „Baudeloo” bij Sinaay en de Norbertijnen uit Drongen hebben daarbij een grote rol gespeeld. Velen van hen waren trouwens ook betrokken bij het ontstaan van menige polder in overig Zeeland.

Zeeuwsch Vlaanderen — het Zeeuwse polderland ten zuiden van de Westerschelde — is onderverdeeld in West Zeeuwsch Vlaanderen, gelegen ten westen van de in 1952 ingepolderde Braakman en in het ten oosten daarvan gelegen Oost Zeeuwsch Vlaanderen. Gemakshalve zullen we dan de Braakmanpolder tot Oost Zeeuwsch Vlaanderen rekenen.

De globale oppervlakten van het polderland en van de tot de Zeeuwsvlaamse gemeenten behorende buitendijks gelegen slikken, schorren, zandplaten en wateren zijn hieronder aangegeven.

gebied	aantal polders	oppervlakte in ha		oppervlakte in ha
		polderland en polderwater	slikken, schor en buitenwater	
West Zeeuwsch Vlaanderen	167	28281	2575	30856
Oost Zeeuwsch Vlaanderen	148	46482	10304	56786
Zeeuwsch Vlaanderen (totaal)	315	74763	12879	87642

In de fig. 36 en 37 is een overzichtssituatie getekend resp. van de polders van Zeeuwsch Vlaanderen (west. deel) en van Zeeuwsch Vlaanderen (oost. deel); in de bijbehorende staten zijn alle poldernamen met daarachter de jaren van inpoldering of herdijking vermeld. In de daaropvolgende paragrafen van dit hoofdstuk wordt een beschrijving gegeven

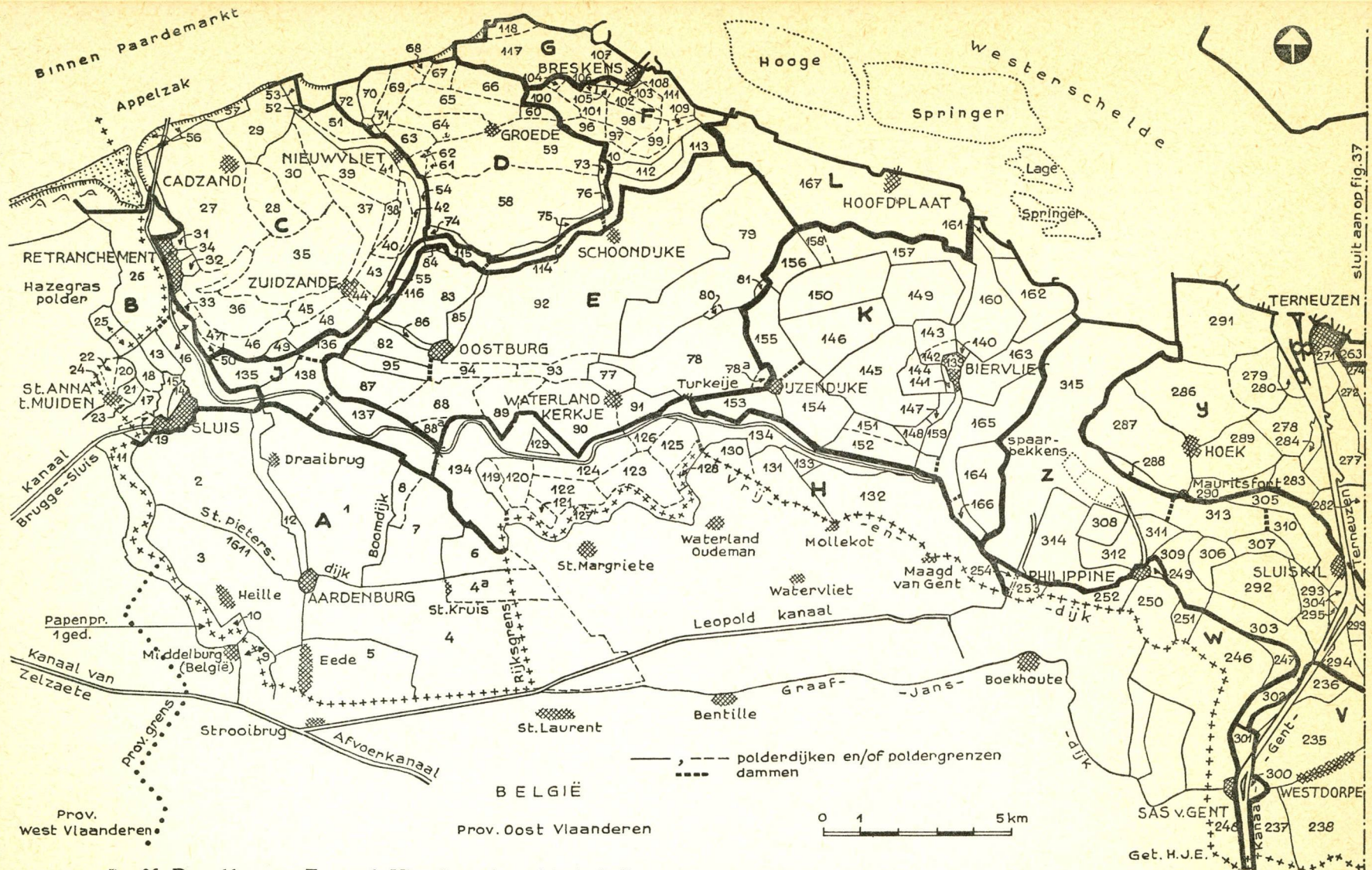

fig. 36. De polders van Zeeuwsch Vlaanderen (westelijk deel). De poldergroepen zijn dikomlijnd en van een letter voorzien volgens de beschrijving in de volgende paragrafen. Voor de nummering der poldernamen zie pag. 79 en 81.

DE POLDERS VAN WEST ZEEUWSCH VLAANDEREN GROEPSGEWIJS VERMELD (met jaartal van bedijking):

§ 2. DE POLDERS ROND AARDENBURG

— A —	
1	Isabellapr. ben. Aardenburg 1649
2	Bew. Eede ben. St Pietersdijk 1650
3	Bew. Eede bez. St Pietersdijk 1650
4	Beoost. Eede en
4a	Hoogland v. St Kruis 1651/1687
5	Biezen 1608
6	Kleine Boom 1672
7	Groote Boom 1698
8	Goodsvliet 1698
9	Middelburgsche 1700
10	Papen 2e ged. 1700
11	Lapschuursche Gat 1739
12	Aardenburgsche haven 1813

§ 3. DE SLUISSCHE- EN ZWINPRS.

— B —	
13	Kleine Pas 1795
14	Maria (Sluis) 1773?
15	Sluissche Haven 1861
16	Zwin 1864
17	Robbemoreel 1375?
18	Gouverneur 1716
19	Kraeyens 1747
20	Maneschijn ca 1282
21	Brugsche ?
22	Brixus ?
23	Zoutepanne ?
24	Greveninge ?
25	Godefroi en Burcel ?
26	Willem Leopold 1873

§ 4. DE PRS. v. CADZAND, ZUIDZANDE EN NIEUWVLIET — C —

27	Oudelandsche (Cadzand) 1112?
28	Vierhonderd 1399
29	Tienhonderd 1623
30	Strijdersgat 1415
31	Versche ?
32	Zand ?
33	Bew. Terhofstede 1498
34	Retranchement ?
35	Zuidzand 1112?
36	Vierhonderd Beoost. Terhofstede 1403
37	Antwerper 1417
38	Gars en Grubeke 1502
39	St Jans 1527
40	St Joris 1534

41	Mettenije 1543
42	Lijsbette 1556
43	Eijke 1547
44	Christoffel 1537?
45	Capelle 1422
46	Groote Bladelings 1443
47	Kleine Bladelings 1540
48	Groote Lodijk 1556
49	Kleine Lodijk 1767
50	Kasteel 1624
51	Nieuwehoven 1554
52	Zwarte 1803
53	Herdijkte Zwarte 1829
54	Groote St Anna 1602
55	Kleine St Anna 1698
56	Kievieten ?
57	Vlaming ?

§ 5. DE „CATSPOLDERS” c.a. — D —

58	Nw. Groedsche 1613
59	Oude Groedsche 1613
60	Bloks 1613
61	Tuin 1613
62	Isen 1613
63	Oude 1613
64	Stoute of Zoute 1613
65	Proost 1613
66	Gerard de Moors 1613
67	Kleine 1613
68	Cleyhems of Cletems 1613
69	's Graven 1613
70	Baanst 1448/1611
71	Lampins 1530
72	Adornis 1536/1615
73	Parochie 1635
74	v. de Lingens 1636
75	Groote Cornelia 1649
76	Kleine Cornelia 1650

§ 6. DE ORANJEPOLDERS c.a. — E —

77	Gouden 1539
78	Maurits 1614
78a	Retranchement (IJzendijke) 1604
79	Oranje 1618
80	Dierentijd 1618
81	Manteau ?
82	Veerhoek ?
83	Groote Henricus 1615/1637
84	Kleine Henricus 1649/1660

85	Stampershoek 1634
86	Oude Haven 1679
87	Vijfh. in beoosten Eede 1650
88	Dierkensteen 1650
88a	Bakkers 1650
89	Cathalijne 1650
90	Oude Passageule (noord.) 1650
91	Vrije (noord. dl) 1650
87	
t/m — Pr. Willempr (1e ged.)	
91	
92	Gen. Pr. Willempr, 2e d. 1652
93	St Philips 1652
94	Nieuweveld 1652
95	Brugsche Vaart 1684

§ 7. DE BAARZANDEPRS. c.a. — F —

96	Zuidwesthoek 1610
97	Noordwesthoek 1610
98	Buizen 1610
99	Zuidoosthoek 1610
100	Heeren 1610
101	Stenen 1610
102	Gistelare 1610
103	Golen 1610
104	Schallegalle 1610
105	Roode 1610
106	Parasys 1610
107	H. Veerse of Verse 1610
108	Zuidkerke 1610
109	Voise 1639
110	Klein Baarzande 1639
111	Elisabeth 1639
112	Jong Baarzande 1663
113	Nieuwerhaven 1744
114	Magdalena 1775
115	Snouck Hurgronje 1794
116	Crane 1799

§ 8. PRS. OP BRESKENSZAND — G —

117	Oud Breskens 1610
118	Jong Breskens 1610

§ 9. EILAND- EN BRANDKR. PRS.

— H —	
119	Marguërite 1429
120	St Joris 1450
121	Kruis 1462
122	St Lievens 1481
123	Jeronimus 1501
124	Oude Passageule (zuid. dl) 1711

125	Kl. Oudemans 1526
126	Vrije (zuid. dl) 1711
127	Brandkreek 1711
128	Krakeel 1711
129	v. d. Beuke 1772
130	Gr. Oudemans 1652
131	Gr. Jkvr. Bezuiden 1546
132	Clara 1650
133	Thibaut 1648
134	Nw. Passageule 1788

§ 10. DE „OTTEVAERE EN VAN DAMME” PRS. — J —

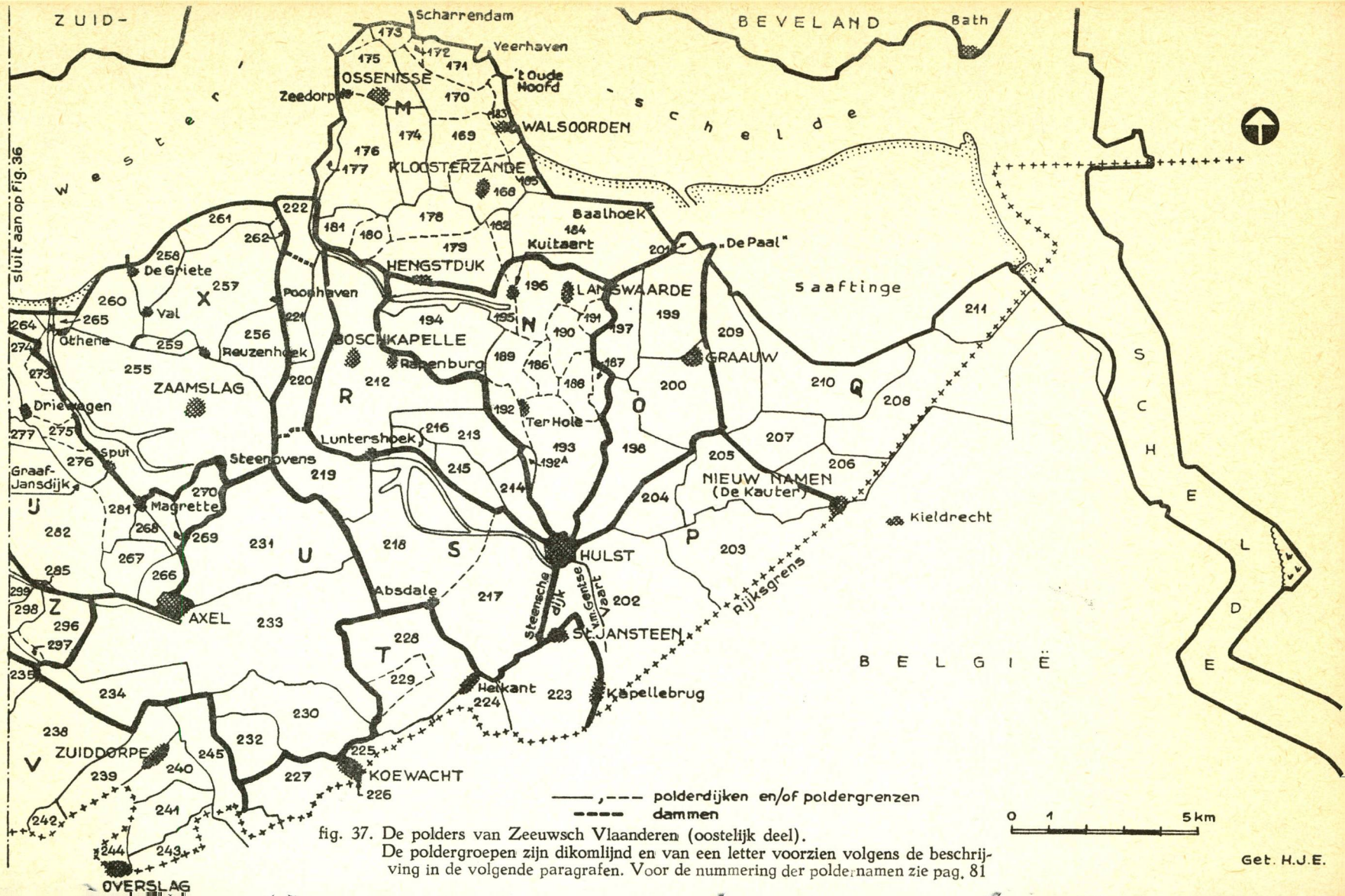
135	Olieslagers 1803
136	Austerlitz 1805
137	Sophia 1807
138	Diomede 1827

§ 11. DE PRS. ROND BIERVLIET — K —

139	Oude Stads ?
140	Kom 1866?
141	Brils ?
142	Kleine Zoute 1619
143	Groote Zoute 1619
144	Geertruida 1619
145	Oranje (Biervliet) 1619
146	Amalia 1638
147	Maria (Biervliet) 1666
148	St Anna 1666?
149	Helena 1691
150	St Pieters 1699
151	Kleine Zuiddiepe 1660/1670
152	Groote Zuiddiepe 1688
153	Kl. Jkvr. Benoorden 1653
154	Gr. Jkvr. Benoorden 1702
155	Zacharias 1e d. 1740
156	Zacharias 2e d. 1774
157	Wilhelmina 1776
158	Zacharias 3e d. 1776
159	Magdalena 1780
160	Beukels 1804
161	Thomae 1845
162	Paulina 1845
163	Elisabeth 1866
164	Angelina 1847
165	Koninginne 1893
166	Van Dunné 1907

§ 12. DE HOOFDPLAATPR. — L —

167	Hoofdplaat 1778
-----	-----------------

DE POLDERS VAN OOST ZEEUWSCH VLAANDEREN GROEPSGEWIJS VERMELD (met jaartal van bedijking):

§ 13. DE PRS. VAN HONTENISSE EN VAN OSSENISSE — M —

168	Zand	v. 1170	
169	Maria	}	ca 1200
170	Noordhof		
171	Perk		
172	Kievits		
173	Molen		
174	Burg- en Zouteland	}	1610
175	Nijs		
176	Hoogland		
177	Ser Arends		
178	Zoute	v. 1200	
179	Gr. Hengstdijk	v. 1161	
180	Kl. Hengstdijk	v. 1200	
181	Rummersdijk	ca 1200	
182	Schapers	v. 1200	
183	Noorddijk	1622	
184	Kruis	1612	
185	Wilhelmus	1644	

§ 14. PRS. TUSSEN LAMSWAARDE EN HULST — N —

186	Hoof- en Molen	ca 1226
187	Mispad	ca 1233
188	Stoof	1621
189	Oudeland	ca 1235
190	Vitshoek	ca 1235
191	Eekenis	ca 1237
192	Haven	ca 1300
192a	Oversprong v/d haven	—
193	Dullaert	ca 1358
194	Ser Paulus	v. 1263
195	Westvogel	1615
196	Oostvogel	1615

§ 15. DE „GRAAUWSE” PRS. — O —

197	Oude Graauw	1619
198	Langendam	1619
199	Melo	1684
200	Willem Hendriks	1687
201	Kleine Molen	1862

§ 16. DE CLINGE-KIJDRECHTPRS. — P —

202	Clinge	1616
203	Gr. Kieldrecht	1654

204	Kl. Kieldrecht	1654
205	Nieuwe Kieldrecht	1784

§ 17. DE SAAFTINGE PRS. — Q —

206	Saaftinge	1805
207	Louisa	1847
208	Prosper	1847
209	Van Alstein	1852
210	Kon. Emma	1897
211	Hertogin Hedwig	1907

§ 18. DE PRS. v. STOPPELDIJK EN CAMBRON — R —

212	Stoppeldijk	1645
213	Gr. Cambron	1707
214	Hulsternieuwland	1617
215	Havik	1754
216	Kl. Cambron	1770

§ 19. PRS. TUSSEN HULST EN APPELZAK — S —

217	Absdale	1789
218	Riet- en Wulfdijk	1789
219	Catharina	1846
220	Willem III	1861
221	Van Lijnden	1876
222	Hellegat	1926

§ 20. ST JANSTEEN, WILDELANDEN EN FERDINANDUS PRS. — T —

223	St Jansteen	v. 1585
224	Wildelanden	1585
225	Rieden	1600
226	Oud Karnemelk	1662
227	Nieuw Karnemelk	1698
228	Gr. of Oud Ferdinandus	1700
229	Kl. of Nieuw Ferdinandus	1787

§ 21. DE BEOOSTEN BLIJ PRS. — U —

230	Oud Beoosten Blij Bezuiden	1612
231	Beoosten Blij Benoorden	1653
232	Nw. Beoosten Blij Bezuiden	1698
233	Beoosten en Bewesten Blij	1790
234	Kanisvliet Buiten	1790

§ 22. DE KANISVLIET- EN MOERSPUI PRS. — V —

235	Autriche	1620
236	Papeschor (oud)	1711
237	St Antonie	1787
238	Kanisvliet Binnen	1787
239	Zuiddorpe (noord. dl)	1698
240	Zuiddorpe (zuid. dl)	1698
241	Varempé	1698
242	Lippens	1698
243	Moerbeke	1699
244	Overslag	1689?
245	Moerspui	1767

§ 23. PRS. VAN ALBERT EN ISABELLA — W —

246	Gr. St Albert	1612
247	Kl. St Albert	1805
248	Poel	1787?
249	Stad Philippine	1505
250	St Pieters	1690
251	Verdronken	1848
252	Philippine	1700
253	Gr. Isabella	1794
254	Kl. Isabella	1794

§ 24. DE ZAAMSLAGPRS. — X —

255	Zaamslag	1650
256	Aan- en Genderdijke	1671
257	Gr. Huijssens	1695
258	Kl. Huijssens	1718
259	Kreke	1718
260	Margaretha	1742
261	Eendragt	1779
262	Kl. Eendragt	1779
263	Noord (Terneuzen)	1606
264	Ser Lippens	1725
265	Nw. Othene	1848

§ 25. PRS. TUSSEN AXEL, TERNEUZEN EN HOEK — Y —

266	Noord (Axel)	}	1606
267	Buth		
268	Oud Eglantier		
269	Vischers		

270	Kapelle	1614
271	Lievens	?
272	Zeven Trinite's	1617
273	Cats	1613
274	Zuid	1617
275	St Anna	1638
276	Sparks	ca 1638
277	Oude Zevenaer	1598
278	Goesche	1615
279	Willemskerke	1629
280	Vlooswijk	1608
281	Nw. Eglantier	1648
282	Nw. Zevenaer en Koegors	1648
283	Noord Westerijk	1648
284	Sluis	1648
285	Nw. Koegors	1840
286	Loven	1542
287	Kouden	1545
288	Looze	1851
289	Oud Westerijk	1638
290	Nw. Westerijk	1665
291	Nw. Neuzen	1816

§ 26. PRS. IN DE VAARWEGEN NAAR AXEL EN GENT — Z —

292	Oud Vogelschor	1700
293	Nw. Vogelschor	1807
294	Nw. Papeschor	1825
295	Stroodorpe	1825
296	Smidsschorre	1825
297	Emma	1845
298	Dekkers	1906
299	Axelse Vlakte	ca 1906
300	Nw. pr. bij Sas van Gent	1826
301	Ghellinck	1826
302	Eugenia	1846
303	v. Remoortere	1852
304	Louisa	1844
305	Piessens	1864
306	Seydlitz	1856
307	Visart	1869
308	Kl. Stelle	1866
309	Vergaert	1884
310	Bonte	1887
311	Kanaal	1899
312	Mossel	1900
313	v. Wuijckhuise	1912
314	Dijckmeester	1920
315	Braakman	1952

van het ontstaan van alle Zeeuwsvlaamse polders, die daarvoor groeps-
gewijs (A t/m Z) zijn ingedeeld overeenkomstig de aanduidingen in de
fig. 36 en 37 en in genoemde overzichtstaten. Boven elke paragraaf zijn
de nummers van de behandelde polders en de groepsletter aangegeven;
alle oppervlakten zijn afgerond in ha.

Ter verduidelijking van de hiernavolgende polderbeschrijvingen zijn
tenslotte in fig. 38 een drietal fasen van het gebied tussen Sluis en Hulst
geschetst.

WEST ZEEUWSCH VLAANDEREN.

§ 2. DE POLDERS ROND AARDENBURG — nrs 1 t/m 12 — A.

Het land rond Aardenburg dat tot de oudste Zeeuwsvlaamse gebieden
wordt gerekend, werd eertijds wel eens genoemd „de bakermat van
Vlaanderen”. Nadat deze streek vele rampen had ondergaan, in de 80-
jarige oorlog (1568-1648) veel van het water te lijden had gehad en toen
grotendeels vanwege de oorlogshandelingen was geïnuundeerd, — bijna
geheel Zeeuwsch Vlaanderen lag toen met de zee gemeen —, volgden in
de 17e eeuw rond Aardenburg een viertal vrij grote inpolderingen (her-
dijkingen), nadat in 1611 (tijdens het Twaalfjarig Bestand), op octrooi
van Albert en Isabella van Oostenrijk, reeds de St Pietersdijk tussen
Aardenburg en St Kruis was opgeworpen om het land ten zuiden daarvan
te beveiligen. De voornaamste belanghebbende was toen de abdijs van
St Pieter.

De Eede-
polders

De genoemde „grote vier” polders zijn: de „Isabellapolder benoorden
Aardenburg” (nr 1) — 1043 ha —, die volgens octrooi van 11 mei 1649
in datzelfde jaar werd herdijkt; vervolgens de in 1650 herwonnen polders
„Bewester Eede benoorden St Pietersdijk” (nr 2) — 969 ha — en „Be-
wester Eede bezuiden St Pietersdijk” (nr 3) — 994 ha —, alsmede de
polders „Beooster Eede en Hoogland van St Kruis” (nrs 4 en 4a)
— 1335 ha —, die bij octrooi van 22 april 1650, in 1651 werd herwonnen,
in 1672 werd geïnuundeerd en nogmaals herdijkt in 1687. Van deze polder
is het zgn. Hoogland, — inderdaad een hoog gelegen zandige streek,
waarin het dorp St Kruis ligt — in 1672 reeds van kaden voorzien, omdat
toen de rest van de polder ter verdediging van Aardenburg geïnuundeerd
werd. Het Hoogland werd tot 1820 afzonderlijk beheerd.

De Beooster Eedepolder (en Hoogland van St Kruis) is — hoewel hij
nooit als zodanig stond geregistreerd — in feite een internationale polder,
omdat het oostelijk deel (500 ha) bij de grensvaststelling in 1664 bij de
Oostenrijkse Nederlanden werd gevoegd; de totale oppervlakte van Be-
ooster Eede is dan ook 1835 ha.

De Isabellapolder is een deel van het vroegere Beooster Eede, waarvan

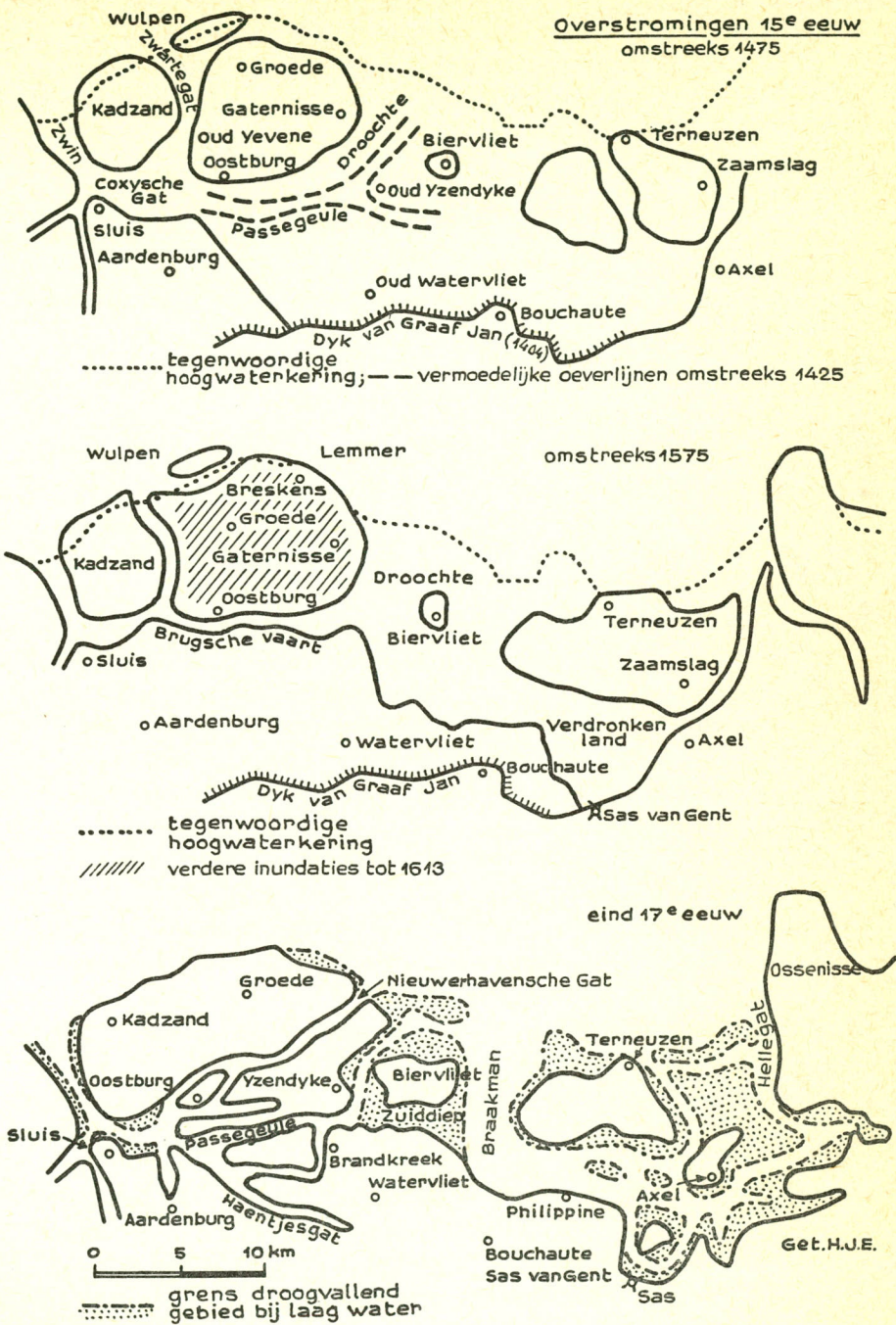

fig. 38. Een drietal schetsen van het gebied tussen Sluis en Hulst in de 15e, 16e en 17e eeuw (naar R. Blanchard).⁴⁹⁾

de dijken in 1583 werden doorgestoken. In 1615 volgde gedeeltelijke her-
dijking, maar na het Twaalfjarig Bestand (1609-1621) werd het gebied
onder water gezet. Bij de herdijking van 1649 verbond men aan de polder
de naam van de landvoogdes Isabella (vermoedelijk omdat daar reeds
eerder een polder die naam had).

In fig. 39, p. 74 zijn de Aardenburgse polders aangegeven ten tijde van
de Franse overheersing; het krekens- en geulenpatroon, dat tijdens boven-
genoemde inundaties was ontstaan, komt daarop nog duidelijk naar voren.
Rechts is de Rijksgrens van 1843 ingetekend, waaruit blijkt dat ong.
500 ha van Beoster Eede alsmede een klein deel (21 ha) van de Kleine
Boompolder buiten Nederland is blijven liggen.

Dat er niet enkel sprake kan zijn van een „graf van de onbekende soldaat”, bleek
ons uit een aantekening op een copiefragment van een kadastrale kaart van 1930 van de
Bewester Eede Bezuiden St Pietersdijkpolder.⁵⁰⁾ De aantekening „graf van de onbekende
boer” was geplaatst op het perceeltje, gemeente Sluis, sectie D nr 17, groot ongeveer
2 a 35 ca en gelegen ong. 600 m ten zuidoosten van de Kruisschans of Kruisdijk langs
de thans zo genoemde Hogeweg.

Biezenpolder

In het zuidwesten van het geïndeerd Beoster Eedeland was in
1608 reeds een gedeelte (435 ha) van dijken voorzien om het land rond
het plaatsje Eede veilig te stellen. De daardoor ontstane bedijking kreeg
de naam Biezenpolder (nr 5), genoemd naar een reeds in de 14e eeuw
vermeld gehucht in het Beoster Eedeland. Het oostelijk deel van de
Biezenpolder heette oorspronkelijk Dooperspolder; de noordelijke dijk heet
nog Doopersdijk. Men brengt deze namen in verband met een toendertijd
aanwezige groep doopsgezinden, die uit het zuidelijk deel van Vlaanderen
waren uitgeweken.⁵¹⁾ Aardenburg en omgeving was nl. in 1603 door
Prins Maurits in bezit genomen.

Boom- en Goodsvliet- polders

Na vorengenoemde herdijkingen bleef ten noordoosten van Aarden-
burg een driehoekig schor- en krekengebied over, waaruit de „Boompolder”
zijn ontstaan. Op 26 januari 1652 (verlengd op 18 november 1654)
kreeg David Coolhaas, burgemeester en commies te Oostburg met con-
sorten, octrooi om 1400 gemeten (ong. 600 ha) schor, genaamd „den
Grooten Boom” benoorden St Kruis, te bedijken.⁵²⁾ Het werd 1657, eer
de bedijking, genaamd Boompolder, voltooid was. Toen in 1672, om Aar-
denburg te beschermen, de St Pietersdijk bij de kreek het Gat van St Kruis
(Grote Gat fig. 39) doorgestoken werd, overstromde de Grootte Boompolder.
Spoedig zag men nadeel in een zo grote waterlinie; daarom kregen
Wouter Cruysse c.s. als grondeigenaren al in juli 1672 vergunning van
de Staten Generaal om een dijk te leggen, waarmee het gedeelte ten
oosten van de „St Cruiskreek” kon worden herdijkt; zo ontstond in 1672
de Kleine Boompolder (nr 6) — 196 ha —. Overstromingen daarvan
volgden in 1678 en in 1682, maar werden spoedig ongedaan gemaakt.

In 1698 volgde herdijking van de resterende Boompolder (nr 7)

— 495 ha —, waarvan een deel, de Goodsvlietpolder (nr 8) — 83 ha —, werd genoemd naar de oude stroom, die langs de oostelijke dijk (Boomdijk) van de Isabellapolder liep. Het grootste deel (412 ha) kreeg de naam Groote Boompolder. Sommige geschiedschrijvers achten het waarschijnlijk dat de Goodsvlietpolder reeds in 1660 zou zijn herdijkt. De Kleine Boompolder is een internationale polder met een totale oppervlakte van 209 ha, waarvan 21 ha in België is gelegen.

Ten westen van Aardenburg was, door de inundatie van 1583, vanuit het noorden het Lapschuursche Gat ontstaan, een geul die was doorgedrongen tot voorbij het tegenwoordige Belgische Middelburg. Het meest zuidelijk gedeelte werd in 1700 drooggemaakt en kreeg de naam Middelburgsche polder (nr 9), waarvan 45 ha op Nederlands gebied is gelegen. In hetzelfde jaar was de Papenpolder, ten noordwesten van Middelburg, van het buitenwater afgesloten. In fig. 40, p. 91 is een detailkaart van de Papenpolder afgebeeld, opgemeten in februari 1707 door de „geswoorene Landmeters 's Lands van den Vrije, (Ferd. Pasman en Frans Verplanke) ten verzoeke van den heer dijkgraaf ende geswoorne van dezen nieuwen polder”.

Lap-
schuursche
Gatpolder
c.a.

Uit die kaart blijkt dat de huidige Rijksgrens op dat gedeelte indertijd midden door „de geule” is gelegd; het gebied ten westen daarvan lag op „Keisers Bodem” (het eerste begin), en is dus nu Belgisch gebied — Papenpolder, 1e ged. —; het gebied ten oosten van de grens lag op „Staaten Bodem” (het tweede begin), nu genoemd Papenpolder, 2e ged. (nr 10) — 39 ha —. In 1739 volgde afdamming van het Lapschuursche Gat, dat na doorbraak eerst in 1747 voor goed werd afgesloten toen door de Generaliteit het Paswater bij Sluis werd afgedamd. Deze Lapschuursche Gatpolder (nr 11) beslaat een oppervlakte van 94 ha.

Met de afdamming van de Aardenburgse haven (nr 12) in 1813, hierna genoemd onder de Van Dammepolders in par. 10 van dit hoofdstuk, was het poldergebied rond Aardenburg compleet.

§ 3. DE SLUISSCHE- EN ZWINPOLDERS — nrs 13 t/m 26 — B.

Aan de zuidwestzijde van het v.m. Zwin ligt de stad Sluis (zie ook hoofdstuk V). Al naar gelang de verlanding van het Zwin vorderde werd Sluis steeds meer omringd door polderland. Tot 1757 werden ten westen van Sluis een aantal polders bedijkt, die tevens deel uitmaken van het Belgische polderland. Men vindt ze vermeld onder de internationale polders en waterschappen in par. 27 van dit hoofdstuk.

In fig. 41, p. 74 is de stad Sluis met een deel van het Zwin en omgeving afgebeeld omstreeks het midden van de 18e eeuw. Op die kaart is aangegeven een project van „betrageling” (omkading) van een gebied

ten westen en ten oosten van de stad, om destijds in geval van inundatie, de stad met omgeving droog te houden.

**Kleine
Paspolder**

Ten noordwesten van Sluis lag toen aan de westzijde van het Zwin een schoreiland, door een kleine nevengeul van de zo geheten Krinkeldijk gescheiden. In 1764 werd een plan ter tafel gebracht om op het daar liggende „Groote Schorre” een zgn. „tragel” (kade) te leggen, „om meer water in het verlamde Canaal te brengen”;⁵³) met het „Canaal” was dan de hoofdgeul het Zwin bedoeld. Het schijnt dat die tragel evenwel niet gelegd is. Wel werd in 1787 ten noorden van de huidige Nederlands-Belgische grens door de Oostenrijkers een poldertje bedijkt onder de naam Lippens (nog steeds een bekende naam in Knokke). Dat poldertje overstroomde in 1820 en werd ruim een halve eeuw later herdijkt bij de Willem Leopoldpolder (nr 26).

De zuidelijk gelegen en aan de Lippenspolder grenzende schorren werden in 1795 bedijkt onder de naam Waesberghepolder. Het plan van bedijking is in fig. 42, p. 92 afgebeeld. Tussen de Lippenspolder en de Waesberghepolder bleef op de Rijksgrens een strook onbedijkt, zie fig. 43, p. 92. Daaruit blijkt tevens dat bij de bedijking niet helemaal het tracé gevolgd is van het plan in fig. 42. De aldus ontstane polder bleef, ondanks enkele overstromingen, tot heden voortbestaan onder de naam Kleine Paspolder (nr 13) — 71 ha —, genoemd naar 't Kleine Pas aan het Paswater — de haventoeegang naar Sluis —.

**Maria- en
Stuissche
Havenpolder**

Binnen de vesting Sluis was het Paswater enkele honderden meters breed. Dat leidde onherroepelijk tot splitsing van vloed- en ebgeulen met als gevolg het ontstaan van een zandplaat tussen beide geulen. Tegen het eind van de 17e eeuw was de plaat zover opgeslibd dat men (in 1686) poogde deze op te ruimen, maar alle moeite was tevergeefs. In fig. 42 is die zandplaat zelfs een begroeid schor geworden waarop een trekpad is aangelegd voor de schepen. Het schor was in 1773 door een dam met de stad verbonden en ten bate der gouverneurs en vanaf 1775 tot 1806 ten bate van Sluis verpacht.

Met de Franse bezetting kwamen er moeilijkheden over de verpachting, want op 10 november 1806 werd Laurentius de l'Haye te Maldeghem (België) voor 12 franc per gemet de pachter. Hij schijnt het schor ook van kaden te hebben voorzien; men noemde het gewoonlijk „Louw de Leyespolder”, maar zelf gaf hij daaraan de naam Mariapolder (nr 14) — 14 ha —, genoemd naar zijn dochter.⁵⁴)

Koning Willem I gaf het poldertje in 1815 terug aan Sluis, die bij het doorbreken van de dijk „aanmerkelijke uitschotten” moest doen. Desondanks maakte het domeinbestuur zich meester van de polder en verkocht deze op 22 november 1848 voor f 31200. De naam Mariapolder is gebleven.

Sluis had tot 1861 nog verbinding met het Zwin door het genoemde Paswater, maar in dat jaar was de verlanding volledig en volgde afdamming. Er werd een nieuwe Pasdamm in richting St Anna ter Muiden en een tweede Pasdamm ten noorden van Sluis gelegd. De ontstane polder kreeg de naam Sluissche Havenpolder (nr 15) — 14 ha —; de kosten bedroegen f 898. De scheepvaartverbinding was inmiddels in 1857 gewijzigd door het kanaal van Brugge naar Sluis te verlengen tot in de oude haven van Sluis.

In het midden van de vorige eeuw was de Zwingeel van een breed Zwinpolder vaarwater van lieverlede verkleind tot een smalle doodlopende inham, die eindigde bij de in 1827 gelegde westelijke dijk (dam) van de Diomedepolder (nr 138). Na het leggen van deze dam ging de verlanding snel, maar het duurde evenwel bijna 40 jaar, eer opnieuw een deel van de Zwingeel werd ingepolderd oftewel werd afgedamd. Dat het zo lang duurde lag niet aan de rijpheid der schorren, maar er was een proces ontstaan, dat ruim 20 jaar aanhangig was over het eigendomsrecht der schorren. Door tussenkomst van de Commissaris des Konings werd het proces in 1863 beëindigd. In het voorjaar van 1864 werd vanwege het Domeinbestuur de afdamming aanbesteed, zodat in hetzelfde jaar de Zwinpolder (nr 16) — 235 ha — tot stand kwam; de kosten bedroegen f 39000, waarvoor 800 m zeedijk (Zwindam) werd aangelegd. Hiermede had Sluis een (kortere) vaste verbinding gekregen met Retranchement en met het land van Cadzand.

Tussen het stadje Sluis en St Anna ter Muiden (Mude) lag op het eind van de 13e eeuw een in de monding van het Zwin opgewassen schor. In 1375 wordt dit gebied vermeld als Robbemoreelpolder (nr 17) — 60 ha —, die mogelijk uit twee poldertjes Robbe en Moreel is ontstaan.⁵⁵) Het is één der internationale polders ten westen en ten noorden van Sluis, die in fig. 44 zijn aangegeven. Robbe-
moreel c.a.

De Gouverneurspolder (nr 18) — 47 ha —, (volgens G. P. Roos⁵⁶) wellicht naar de Gouverneur van Sluis genoemd) werd in 1716 bedijkt ten noorden van Robbemoreel. Toen in 1747 het Lapschuursche Gat voorgoed werd afgedamd volgde de Kraeyenspolder (nr 19) — 33 ha —, genoemd naar Abraham Kraey, destijds burgemeester van Sluis en heer van Idewalle; men sprak daarom ook wel van de Burgemeesterspolder. Genoemde drie polders vormden een internationaal waterschap met een totale oppervlakte van bijna 182 ha, waarvan 139 ha in Nederland ligt.

Ten noorden van St Anna ter Muiden werd bij de toenmalige haven van die plaats, vermoedelijk omstreeks 1282 door Jan van Namen, de Maneschijnpolder (nr 20) — 26 ha — bedijkt; na overstroming in 1404 volgde herdijking in 1407. Met de oude polders Brugsche (nr 21) — 24

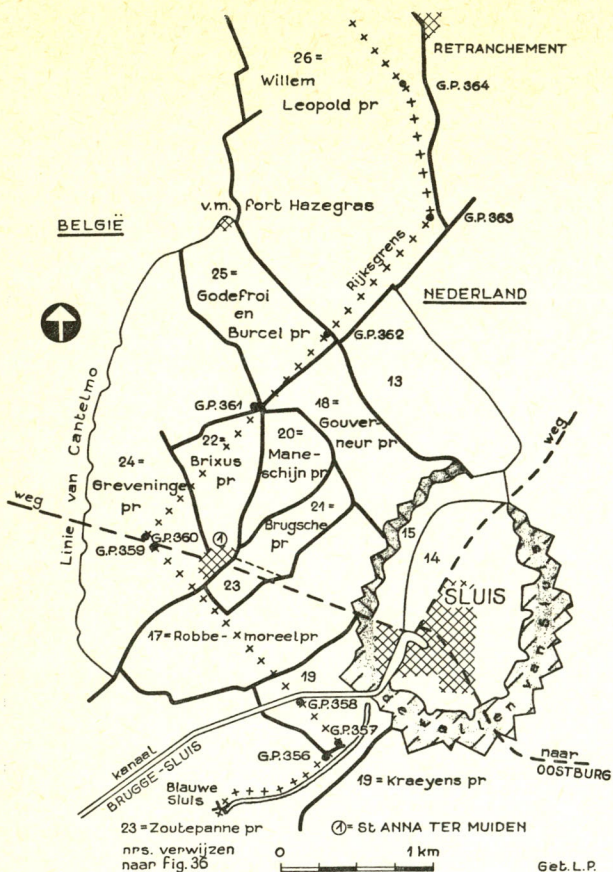

fig. 44. Internationale polders ten westen en noordwesten van Sluis. G.P. 357 enz. zijn Rijksgrenspalen.

ha —, Brixus (nr 22) — 15 ha —, Zoutepanne (nr 23) — 7 ha — en de grotendeels in België gelegen grote polder Greveningex (nr 24) — 740 ha — was het internationale waterschap Greveningex gevormd. De totale oppervlakte is 812 ha, waarvan ruim 87 ha tot Nederland behoort.

Volledigheidshalve zij nog vermeld dat tussen de grenspalen GP 361 en GP 362 (zie fig. 44) de internationale polder Godefroi en Burcel (nr 25) — 56 ha — ligt; slechts 0,6 ha daarvan behoort tot Nederlands gebied.

**Willem
Leopold-
polder**

Tenslotte memoreren we de jongste bedijking in het Zwin. Op 25 mei 1872 werd te Brugge voor rekening van Nederland en België het door een Internationale Commissie opgemaakte plan tot bedijking van een deel der schorren in het Zwin voor een som van 224400 francs aanbesteed. Een in augustus 1872 ontstane ramp maakte wijziging van het bedijkings-

plan noodzakelijk.⁵⁷) De bedijking, die in 1873 gereed kwam en de naam Willem-Leopoldpolder (nr 26) kreeg, (genoemd naar koning Willem III van Nederland en koning Leopold II van België) omvat 629 ha, waarvan 134 ha op Nederlands gebied is gelegen. Het was in feite een laatste afdamming van het Zwin.

§ 4. DE POLDERS VAN CADZAND, ZUIDZANDE EN NIEUWVLIET — nrs 27 t/m 57 — C.

De ligging van bovengenoemde polders is in fig. 45 meer in detail getekend. De landen van Cadzand en van Zuidzande zijn oorspronkelijk ontstaan uit kleine bedijkingen of omkadingen, waarvan die van Cadzand zich verder zeewaarts hebben uitgestrekt dan de huidige zeewering. Die kleine inpolderingen van Cadzand behoren tot de oudste van West Europa.⁵⁸) Voor zover de verkaveling de laatste jaren niet is gewijzigd is het merendeel van de grenzen van de vroeger zo genoemde „beginnen” (overeenkomende met die kleine polders) terug te vinden in het terrein in de vorm van polderwegen of waterlopen.

Van de Oudelandsche polder (nr 27) — 907 ha —, die reeds vermeld wordt in 1112, zijn nog enkele tientallen „beginnen” aan te wijzen. Ook de bodemkartering heeft uitgewezen dat in de Oudelandsche polder een aantal dijk(jes) heeft bestaan.

Oude-
landsche
en Tien-
honderd-
polder
c.a.

De oorspronkelijke Oudelandsche polder is aanmerkelijk groter geweest dan thans. De noordelijke dijk (de Noorddijk) van deze polder is „een inlaag van 't oude land van Cadzand”. Ook aan de westzijde werd een inlaagdijk gelegd; de bijbehorende inlaag of „kuip” bleef vrij van het zeewater en staat thans grotendeels ten dienste van de recreatie voor de bezoekers van het Zwinstrand en omgeving.

Aan de zuidoostzijde van Cadzand is uit de kavelgrenzen van de polders Vierhonderd bezuiden de Kerk (nr 28), Strijdersgat (nr 30) en in mindere mate van de ten noorden daarvan gelegen Tienhonderdpolder (nr 29) op te maken dat die gebieden eertijds ook tot de Oudelandsche polder hebben behoord. Uit een reconstructie van Gottschalk blijkt ook dat bv. zowel ten oosten als ten westen van de zgn. Ambachtsdijk overeenkomstige benamingen van de „beginnen” zijn gebruikt. De Ambachtsdijk is de scheidingsdijk tussen de Oudelandsche en de Vierhonderd (bezuiden de Kerk) polders en heeft er waarschijnlijk toe bijgedragen dat de overstromingen die tussen 1375 en 1394 plaatsvonden, beperkt bleven.

Nog op het eind van de 14e eeuw begonnen de herdijkingen; allereerst werd in 1399⁵⁹) ten zuidoosten van de Oudelandsche polder, de polder Vierhonderd (bezuiden de Kerk) — 185 ha — herdijkt. Het is duidelijk dat de toevoeging slaat op de kerk van Cadzand, terwijl de naam Vier-

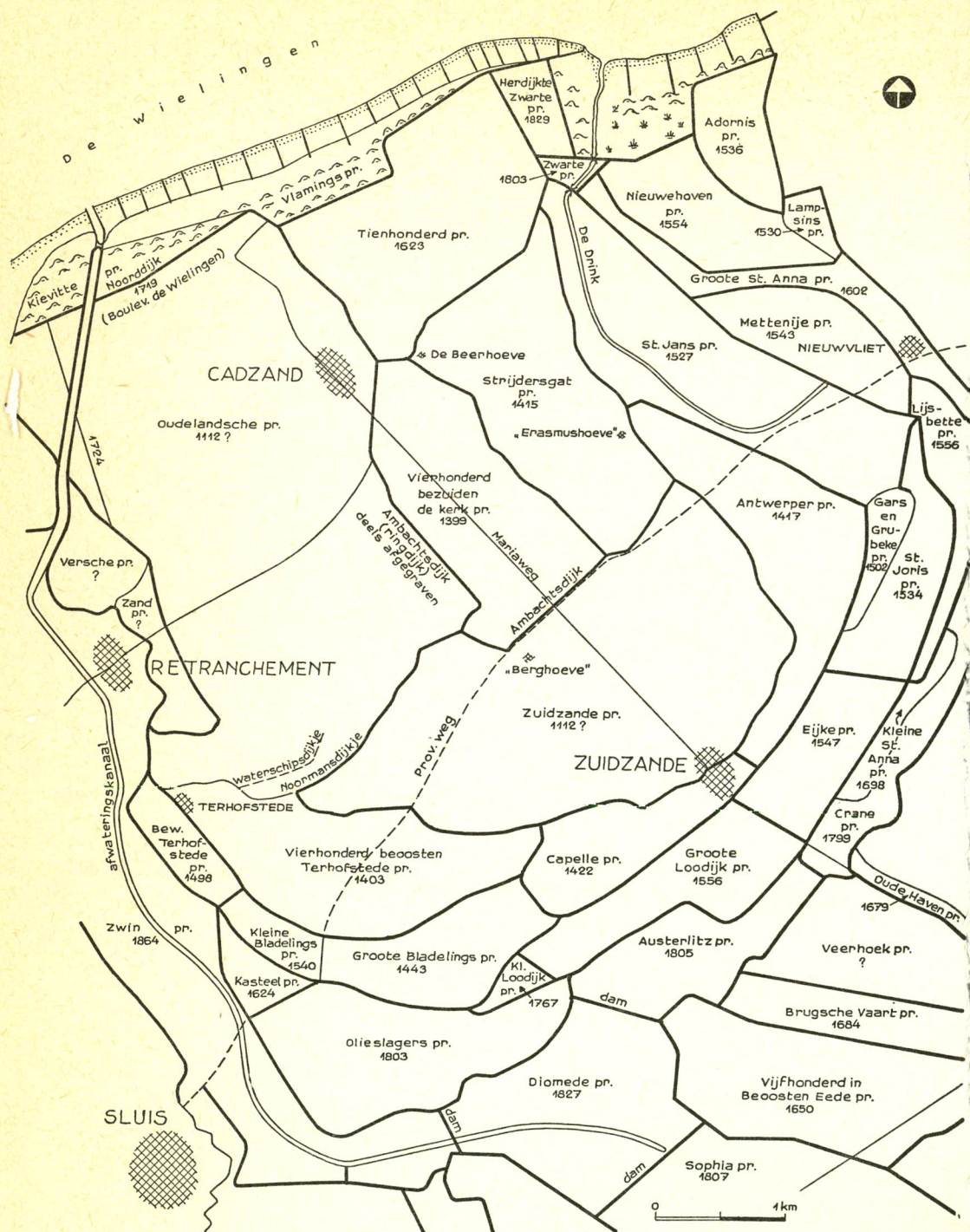

fig. 45. De polders van Cadzand, Zuidzande en Nieuwvliet.

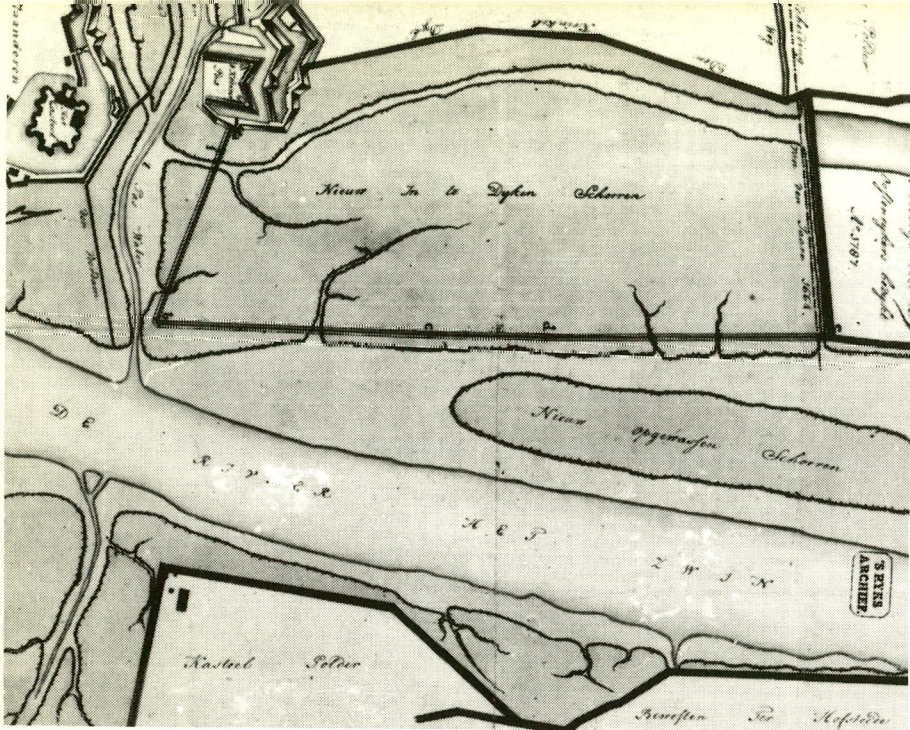

fig. 42.

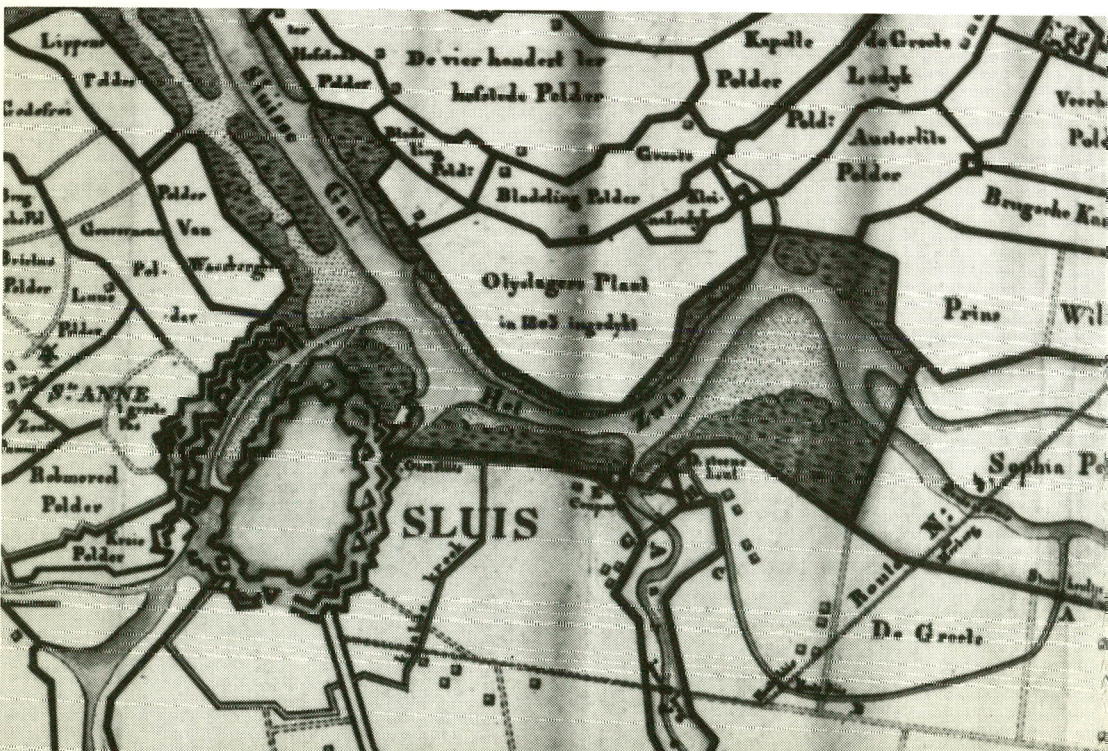
Plan van bedijking (a, b, c, d, e) van schorren tussen het Zwin en de Gouverneurspolder. Uitgevoerd in 1795; de polder kreeg de naam Waesberghepolder. Links boven is de haven van Sluis.

Alg. Rijksarchief, Den Haag, Hingman 2908

fig. 43.

Situatie van de landen bij Sluis, langs het Sluise Gat en langs het Zwin in 1817.

Alg. Rijksarchief, Den Haag, Hingman 2911

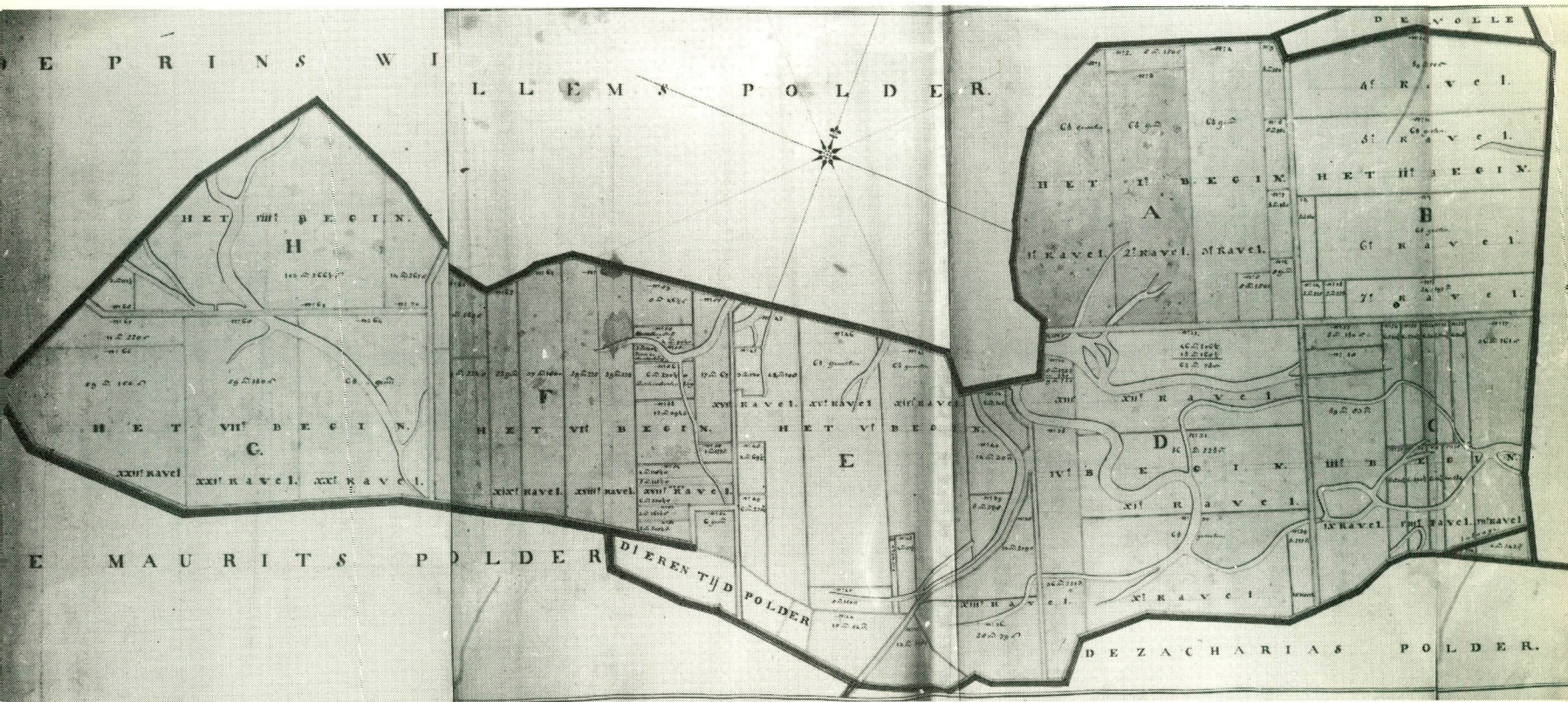

fig. 48.

Kaart van de Oranjepolder, certyds genaamd „De Droogte”, gekaarteerd in het zomerseizoen van 1618 (jaar van bedijking) door de landmeter Abraham Meulwerf met de Brugsche landroede. „Uit welke kaart de bijzondere beginnen zijn getrokken en in de polderomlooper geplaatst door de landmeter Christiaan de Pau in 1697”. Gecopieërd door Johan Bybau in 1781.

fig. 54.

Gedeelte van een kaart van de loop der Passageule met ten zuiden daarvan de Eiland- en Brandkreekpolders, opgemeten 1765/66 door de Capitein Ingenieur R. v. Suchtelen.

honderd kennelijk verband houdt met de oppervlakte — 400 gemeten = ruim 170 ha —.

In 1402 volgde herdijking van de Tienhonderdpolder, kennelijk ook zo genoemd omdat hij oorspronkelijk ongeveer 1000 (10 × 100) gemeten — ong. 430 ha — groot was; een groot gedeelte is echter verloren gegaan door overstroming. Bij octrooi van 18 augustus 1623 volgde nogmaals herdijking; de daarna nog opgetreden overstroming van 1682 werd spoedig daarop ongedaan gemaakt. De polder omvat thans nog 223 ha.

Ten oosten en zuidoosten van de Tienhonderdpolder stroomde het Strijdersgat of Schotsche geul als nevengeul van het Zwarte Gat, ontstaan door de grote overstromingen in de 14e eeuw. In 1415 kon een deel worden herdijkt, dat de naam Strijdersgatpolder (nr 30) — 223 ha — kreeg. De polder werd ook wel genoemd de Knockaert⁶⁰) naar één der „beginnen” gelegen midden in die polder. Overstroming had nogmaals plaats in 1477, herdijking volgde in 1503 of 1506.

Tussen de Oudelandsche polder en Retranchement liggen twee dwergpoldertjes nl. de Verschepolder (nr 31) — 9 ha — en de Zandpolder (nr 32) — 4 ha —. Het „Varsche Polderkin” — de Verschepolder — werd reeds in 1435 vermeld en beschouwd als een vermoedelijke herdijking van eerder overstroomd land.⁶¹) Daar de vroegere Zandpolder in 1423 werd bedijkt (zie hieronder) moet de Verschepolder echter al vóór 1423 zijn ontstaan.

**Versche-
Zand-
Bew.
Terhofstede-
en Retranchement-
polder**

Aan de westzijde van het eiland Cadzand was in 1423 een grote bedijking uitgevoerd, genaamd de Zandpolder — 250 ha —. De polder werd in 1497 overstroomd en in 1498 in twee afzonderlijke gedeelten herdijkt. Het zuidelijk deel of „Zuudpolre” is de huidige Bewesten Terhofstedepolder (nr 33) — 34 ha —. Het noordelijk deel werd toen de nieuwe Zandpolder,⁶¹) die echter op een kaart van het Brugse Vrije van Pieter Pourbus in 1571 staat getekend met aan de noordzijde de dijk doorgebroken en slechts beschermd door enkele duintjes. De stormvloed van 1 november 1570 zou daar de oorzaak van kunnen zijn. In 1682 wordt de Zandpolder weer vermeld als in dat jaar overstroomd; slechts een dwergpoldertje van 4 ha is tenslotte overgebleven. De Retranchementpolder (nr 34) — 45 ha — omvattende forten en dorp van Retranchement is te beschouwen als een restant van de voormalige Grote Zandpolder. In 1873 werd het daarvoor nog buitendijks liggende grootste deel van die v.m. Zandpolder opgenomen in de toen bedijkte Willem Leopoldpolder.

De Zuidzandepolder (nr 35) — 521 ha — is op dezelfde wijze en waarschijnlijk in dezelfde tijd ontstaan —, dat is voor 1112, — als de Oudelandsche polder nl. uit een aantal (28) kleine poldertjes of omkadingen, zgn. „beginnen”; ook de grenzen daarvan zijn als wegen, sloten

Zuidzandepolder c.a.

e.d. in het terrein terug te vinden. Gelet op de vorm der „beginnen” moet het „eerste begin” van de Zuidzandepolder, die als opwas is bedijkt, worden gezocht ongeveer ter plaatse van de Berghoeve, (fig. 45) waar in de vroege middeleeuwen een zandplaat, „het Zuidzand”, lag. Al spoedig moet het gebied toen met het Oudeland van Cadzand zijn verbonden en werden de overige „beginnen” als aanwassen bedijkt tot de Zuidzandepolder” zijn tegenwoordige vorm kreeg.

Ten westen grenst aan de Zuidzandepolder, de polder Vierhonderd beosten Terhofstede (nr 36) — 195 ha —, waarvan 1403 als jaar van (her)dijking wordt vermeld. Volgens Gottschalk bestond de oorspronkelijke polder uit acht „beginnen”. De tegenwoordige polder bevat bovendien een zestal „beginnen”, (totaal 80 ha), die eertijds tot de Oudelandse polder behoorden. Restanten van die polderbegrenzingsen zijn o.a. het Waterschapsdijkje, (of waterschipsdijkje) zie fig. 46, p. 73, en een gedeelte van het daarop aansluitende Noormansdijkje. (zie ook fig. 45)

Het toenmalige eiland Cadzand werd van lieverlede weer groter van omvang. In 1417 werd aan de oostzijde tegen Strijdersgat en Zuidzande, de Antwerperpolder (nr 37) — 169 ha — bedijkt. De naam zou kunnen wijzen op aangewassen land (anworpe); in een verkoopacte (15e eeuw) spreekt Pieter Bladelin van de „polre van anworpe”.⁶²⁾

Nieuwe schorren vormden zich langs de Antwerperpolder; 24 ha daarvan werd in 1502 bedijkt als de Gras en Crubeke of Grubekepolder (nr 38), volgens Gottschalk⁶³⁾ vermoedelijk door Anna de Baenst, weduwe van de heer Van Crubeke. Men sprak eertijds ook wel van het Gorspoldertje.

In 1524 verleende Karel V aan Jan de Baenst octrooi voor bedijking der schorren, die zich langs de Antwerperpolder uitstrekten. Deze droeg in 1527 die concessie over aan de Brugse koopman Jan van Adornis, die in hetzelfde jaar de bedijking tot stand bracht als de St Janspolder (nr 39) — 245 ha —.⁶⁴⁾ Overstroming volgde in 1530/32, herdijking in 1533. De landwinst begon nu in snel tempo. In 1534 werd ten oosten van de Gars en Grubekepolder de St Jorispolder (nr 40) — 80 ha — bedijkt door „mijn heere van St Jooris”,⁶⁵⁾ volgens Gottschalk vermoedelijk één der leden van de familie de Baenst.

In 1543 werd door Jan Adornis, de Mettenyepolder (nr 41) — 78 ha — aan de zuidoostzijde van de St Janspolder toegevoegd. Adornis noemde de polder naar zijn echtgenote Catharina Mettenye.⁶⁶⁾ Hijzelf overleed in het bedijkingsjaar, zijn vrouw korte tijd later. Het land van Cadzand (en Zuidzande) werd als eiland aan de oostzijde in 1556 voltooid met de Lijsbettepolder (nr 42) — 49 ha —. „De ommeloper van de Watering Cadzand noemt als bedijkers de gebroeders Pieter en Claes de Meulenaere”.⁶⁷⁾

Ten zuiden van de St Jorispolder was inmiddels in de zomer van 1547 de Eikenpolder of Eykepolder (nr 43) — 83 ha —, ontstaan doordat ridder Cornelis van den Eecke de schorren aldaar bedijkte.⁶⁸⁾ Ten zuiden grenst daaraan de Christoffelpolder (nr 44) — 4 ha —, die in 1537 is vermeld; in dit poldertje is het dorp Zuidzande gelegen.

Ten westen van Zuidzande was ruim een eeuw daarvoor (in 1422) door de heer Van der Capelle 84 ha schorren bedijkt, die de naam Capellepolder kreeg. In 1443 volgde de Bladelinspolder (nrs 46 en 47) — 119 ha —, genoemd naar Pieter Bladelin, een lid van de Raad van de hertog en stichter van de plaats Middelburg in België.

Al blijkt dat nergens duidelijk uit, toch is naar onze mening de Kleine Bladelinspolder dat deel van de Bladelinspolder, dat in 1532 werd overstroomd en in 1540 door Sebastiaan Christiaens werd herdijkt; ter onderscheiding sprak men sindsdien van de Grootte (nr 46) en van de Kleine Bladelinspolder (nr 47) — resp. 93 ha en 26 ha —. In de „ommeloooper” (d.i. de polderlegger) van de Watering Cadzand wordt gesproken van de Sebastiaan Christiaanspolder.⁶⁹⁾

Evenals aan de oostzijde werd het v.m. eiland van Cadzand aan de zuidzijde voltooid in 1556 en wel met de bedijking van de Loodijkpolder (nrs 48 en 49) — 115 ha — door jhr Nic. van Remerswale, heer van Loodijc. We menen dat de Kleine Loodijkpolder (nr 49) — 11 ha — op overeenkomstige wijze is ontstaan als de Bladelinspolder nl. als een bedijking na een gedeeltelijke overstroming van de Loodijkpolder. Het niet overstroomde deel van de polder zou dan de huidige Grootte Loodijkpolder (nr 48) — 104 ha — zijn. De Hullu vermeldt dat Klein Loodijk in 1634 al enige jaren geïnundeerd lag. In genoemd jaar volgde herdijking, daarna opnieuw overstroming in 1652/53; na de herdijking (vermoedelijk in 1687) werd dit poldertje ten derde male overstroomd tijdens de stormvloed van 2 januari 1767 waarop tenslotte nogmaals herdijking volgde (op grond van het octrooi van 1 mei 1767) door de eigenaars Pieter Hennequin en Antheunis Herny.

Tegenover Sluis lagen aan de oostzijde van het Zwin nog enige schorren, die volgens octrooi van 18 juni 1537 bij de watering Cadzand behoorden. Op 1 mei 1624 werd het schor door de Raad van State ter bedijking uitgegeven aan Jacques van Loo te Sluis.⁷⁰⁾ De daardoor ontstane polder kreeg de naam Kasteelpolder (nr 50) — 21 ha —, naar het aan de overzijde van het Zwin gelegen en nu reeds lang verdwenen Kasteel te Sluis. De gouverneur van Sluis kon onder zekere voorwaarden over de polder beschikken; dit houdt vermoedelijk verband met het recht van doorgang i.v.m. het eertijds daar aanwezige veer. Overstromingen, die plaats hadden in 1653 en 1682 werden gevolgd door herdijkingen. Het

was de laatste polder, die aan het eiland van Cadzand werd toegevoegd. Het Zwarte Gat was in het begin van de 15e eeuw een stroomgeul in de geteisterde kuststreek van Zeeuwsch Vlaanderen en scheidde het Cadzandse land en Wulpen van het land van Groede — zie fig. 38 —. (In de 17e eeuw werd die geul (of wat er van over was) ook genoemd „de Drink” of „den Drynk”, als scheiding tussen de Heerlijkheden van Nieuwvliet en van Cadzand). Na overstroming van Wulpen werd die stroomgeul groter, mogelijk mede als gevolg van de verlanding van het Zwin. De Bruggenaren was dit niet naar de zin; zij beraamden plannen voor afdamming en wilden die zelfs realiseren met een gelijktijdige herdijking van een deel van Wulpen. De herdijking van 150 ha van het land van Wulpen werd in 1418 voltooid,⁷¹⁾ maar de afdamming van het Zwarte Gat bleef achterwege. Dat kwam opnieuw aan de orde toen de heer Van Moerkerk in 1422 met de bedijking begon van een gebied tussen de Tienhonderd- en de Wulpenpolders, ook genoemd de polder van het Zwarte Gat.⁷²⁾ Dit was vanzelfsprekend wel naar de zin van de Bruggenaren, omdat ze door de daarmee gepaard gaande afsluiting van het Zwarte Gat een verbetering van de vaart door het Zwin verwachtten.

Maar het Zwin verbeterde niet. Diverse plannen werden door een in 1470 ingestelde Zwincommissie onderzocht; tot het goedkoopste plan werd besloten, nl. het doorsteken van de in 1422 bedijkte polder van Van Moerkerk in de mond van het Zwarte Gat. Dat stuitte op tegenstand van diverse belanghebbenden. Karel de Stoute, die de handel via het Zwin als een algemeen landsbelang beschouwde decreeteerde in 1470 dat de genoemde polder zou worden opgeofferd.⁷³⁾

Het duurde nog enkele jaren eer men dat decreet opvolgde, maar omstreeks 1473/74 werd het Zwarte Gat heropend. Enkele jaren later moest men opnieuw vaststellen dat het Zwin toch niet verbeterd was, integendeel, het werd steeds minder bevaarbaar. Uiteindelijk besloot Brugge het Zwarte Gat dan maar weer opnieuw af te sluiten.⁷⁴⁾

Dat was er ondertussen niet gemakkelijker op geworden. Het Zwarte Gat was aanmerkelijk verdiept, maar men zag blijkbaar geen betere oplossing. In 1486 toog men aan het werk; met allerlei toentertijd voorhandige waterbouwkundige materialen als: „aarde, stenen, rijshout, riet, rijlsbeddingen, palen, stro, ijzerwerk” enz. trachtte men landhoofden te vormen waartussen men met enkele haringbuizen (visserscheepjes) de sluiting van het Zwarte Gat wilde verrichten. Het werd een mislukking. Een inmiddels uitgebroken burgeroorlog verhinderde bovendien dat de mislukte afsluitingswerkzaamheden konden worden hervat.⁷⁵⁾

Omstreeks 1500 was er blijkbaar meer tijd om aandacht aan de vaart naar Brugge te besteden, hetgeen resulteerde in het graven van een kanaal

ten zuiden van Oostburg in 1501/1505. Maar alvorens het kanaal te openen wilde men eerst het Zwarte Gat afdammen. Brugge besteedde andermaal in 1505/1508 zeer grote sommen aan die afsluiting maar moest tenslotte wegens geldgebrek stoppen. Na de najaarstormen van 1509, toen veel schade aan de werken werd geleden, leek de zaak hopeloos. In 1514 beschouwde men de afdamming van het Zwarte gat als onuitvoerbaar. Tenslotte werd in 1515 door Karel V besloten dat het kanaal ten zuiden van Oostburg mocht worden geopend; waarschijnlijk onder voorbehoud dat eerst een dam bij Croxhouke (ca 1 km t.Z.v. het huidige Nieuwvliet, zie fig. 47) moest worden gelegd. Die dam kwam tot stand maar werd omstreeks 1548 weer doorgestoken.

Als doorlopende stroom had echter het Zwarte of Coxysche Gat kennelijk zijn kracht verloren. Enkele jaren na de doorsteek van 1548 werd nl. aan de Groedse zijde door Gheron en Jacques Adornis, erfgenamen van Jan Adornis, in 1554 in de Nieuwehovenvlinder (nr 51) — 88 ha — bedijkt. De schorren in de mond van het Zwarte Gat werden krachtens het octrooi van 18 augustus 1623 (evenals de hiervoor genoemde Tienhonderdpolder) van het buitenwater afgesloten, waardoor de Zwartepolder was ontstaan. Die bedijking verdween in 1802 onder water; de ondergang is in hoofdstuk III beschreven. Slechts een kleinere Zwartepolder (nr 52) — 8 ha — werd in 1803 herdijkt om de achterliggende St Jans- en Groote St Annapolders te beschermen; de „Herdijkte” Zwartepolder (nr 53) — 24 ha — volgde in 1829. Laatstgenoemde polder (ook genoemd „Van Melle's schorre”, naar de eerste gebruiker) werd van het buitenwater afgesloten door een kade, op een kaart van 1860 vermeld als: „inlaagdijk van de Bruin”, waarin voor de afwatering een „sluis van de Bruin” was gebouwd. In werkelijkheid was die dijk een kade, waarop in de loop der jaren enige duinvorming ontstond.

In het noordelijk deel van het resterende Zwarte Gat was na de doorsteek van 1548 een opwas ontstaan; dat werd de basis van het huidige Nieuwvliet in de Groote St Annapolder (nr 54) — 101 ha —, die in 1602 door Anselmus Opius Adornis werd bedijkt (afdamming). De Kleine St Annapolder, ook wel Puijsspoldertje genoemd, (nr 55) — 32 ha — volgde spoedig, werd in 1653 vanuit het zuiden overstromd maar herdijkt krachtens octrooi van 14 december 1656 door Jan Pietersen Puijs. Bij de overstroming van 1682 liet de eigenaresse Constantia Theresia van der Goes, het poldertje drijven. Nagelaten aan Jacob Danikins werd het door deze herdijkt in 1698.⁷⁶⁾

Om de behandeling van de desbetreffende groep bedijkingen te voltooien dienen nog twee polders te worden vermeld, die eigenlijk geen polders zijn omdat ze nimmer bedijkt werden. Het zijn de Kievittepolder <sup>Kievitte-
en
Vlamings-
polder</sup>

(nr 56) — 25 ha — en de Vlamingspolder (nr 57) — 23 ha —, beide gelegen ten noorden van Cadzand. Nadat aan de noordzijde van de Oudelandsche en van de Tienhonderdpolder gedeelten waren overstroomd en inlaagdijken waren gelegd, had op de voorliggende schorren duinvorming plaats. De aangestoven duinregel werd tenslotte zo hoog dat hij tot natuurlijke waterkering kon dienen.

Op 13 oktober 1770 sloot de toenmalige eigenaar van de Vlamingspolder, Servaas de Jong, gehuwd met M. Cornelia Blondeel, een overeenkomst met Directeuren van de Tienhonderd en Zwartepolders, om het Vlamingspoldertje daarmee te combineren tot één waterschap;⁷⁷⁾ als calamiteus waterschap volgde per 1 januari 1966 invoeging bij het waterschap Het Vrije van Sluis. Beide „duinpolders” bestaan uiteraard uit zandgrond; ze zijn, vooral de laatste decennia, van belang voor de recreatie (campings, hotels en zomerwoningen). Toen de Vlamingspolder nog niet door een aangestoven duin van het buitenwater was afgesloten spraken men van het Persschorre.^{77a)}

§ 5. DE „CATS”POLDERS c.a. — nrs 58 t/m 76 — D.

De situatie van de Catspolders c.a. is in fig 47 meer in detail getekend. Het land tussen Groede en Oostburg is een deel van het oude land van Zeeuwsch Vlaanderen, dat in de late middeleeuwen door vele overstromingen en daarna in de 16e eeuw door de inundaties van de 80-jarige oorlog werd geteisterd. Het gebied omvatte eertijds het waterschap der Oude Yevene en het waterschap Groede, die evenals het land van Cadzand en van Zuidzande uit een aantal „beginnen” waren samengesteld. De scheiding tussen die twee waterschappen was de Barendijk die in fig. 47 is aangegeven.

Genoemde overstromingen en inundaties brachten grote veranderingen in het landschap teweeg; het Nieuwerhavensche Gat verdeelde het waterschap der Oude Yevene in twee delen. Het gebied ten noorden van die ontstane geul noemen we de Catspolders, dit omdat nl. Jacob Cats in deze omgeving als eerste vele gronden heeft doen herdijken. In het eerste desbetreffende octrooi (van 11 april 1612) „tot bedijking van verschillende landen onder Groede, 's Heer Geerts de Moorswating enz.” worden de namen mr Jacob Cats, advocaat te Middelburg en Cornelis Cats, burgemeester van Brouwershaven naast die van enige andere personen genoemd. Voorts werd op 1 september 1612 tussen de Abdij van St Pieter te Gent en Cornelis en Jacob Cats een contract gesloten „over het bedijken van 800 gemeten lands in het kwartier van Oostburg, Isendijke en Groede”. Onder het nadere bedijkingsoctrooi van 8 januari 1613 werden in 1613 ruim 2000 ha gronden herdijkt, die samen de wating van Groede vormden en de volgende polders omvatten:

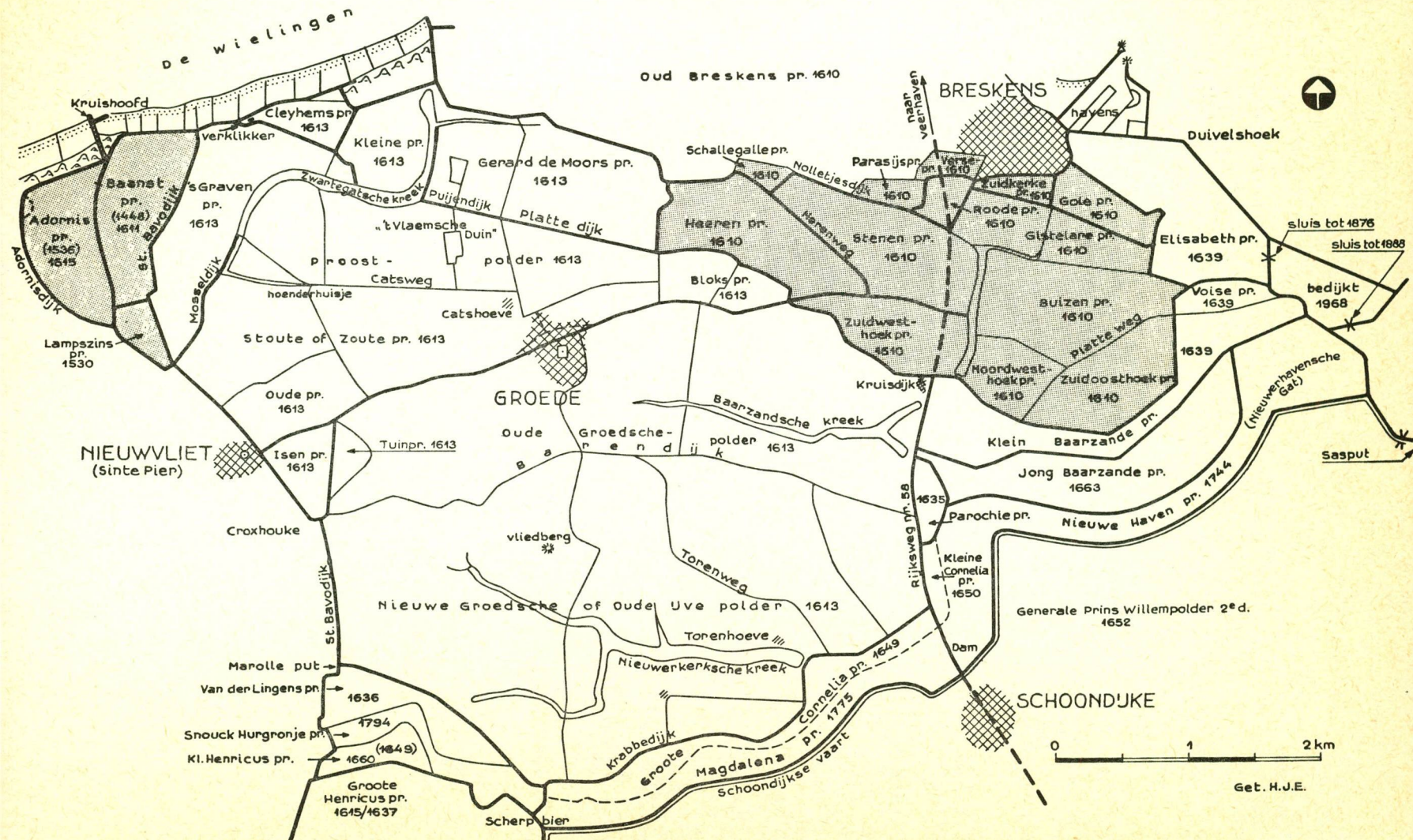

fig. 47. Situatie van de Catspolders c.a. merendeels herdijkt in 1613 en van Groot- en Klein Baarzande c.a. na de inundaties van 1585, merendeels herdijkt in 1610. De grijs getinte gebieden zijn herdijkt in 1610/11 en 1615. De Barendijk was de scheiding tussen de v.m. waterschappen Oude Yvene en Groede.

De Nieuwe Groedsche- of Oude Yvepolder (nr 58), — 778 ha —. In deze polder vindt men de Nieuwerkerksche kreek waarvan de naam evenals die van de in de polder liggende Torenhoeve en van de Torenweg, herinneren aan de verdronken parochie Nieuwerkerk, die na reeds vele overstromingen te hebben doorstaan uiteindelijk in 1585 ten onder is gegaan.

De Oude Groedsche polder (nr 59) — 459 ha —, die een groot deel omvat van de vroegere watering van Groede. De zuidelijke grens is de genoemde Barendijk, eens de grens tussen de watering van Groede en Oude Yvene. De Baarzandsche kreek, bij de inundatie van 1585 ontstaan in de v.m. „Groedschen waterganc” is nog duidelijk in de polder terug te vinden.

De Blokspolder (nr 60) — 54 ha —, waarschijnlijk genoemd naar mr Nicolaas de Blocq, die in de ommeloper der Groedsche Watering van 1616 voorkomt als eigenaar van verscheidene partijen land in deze polder.⁷⁸⁾ Een dwergpoldertje van — 7 ha — de Tuinpolder (nr 61) ten westen van de Oude Groedsche polder met ten westen daarvan de Isenpolder (nr 62) — 23 ha —.

De Oudepolder (nr 63) — 96 ha —, grotendeels omvattend de Oudelandtpolder van de vroegere Groedsche watering, de Stoutepolder of Zoutepolder (nr 64) — 134 ha —, de Proostpolder (nr 65) — 176 ha —, de Gerard de Moorspolder (nr 66) — 133 ha —, de Kleine- of Kleine Gerard de Moorspolder (nr 67) — 44 ha —, (voorheen de polder van Namen), de Cleyhems- of Cletemspolder (nr 68) — 18 ha — en de 's Gravenpolder (nr 69) — 96 ha —. Men acht het aannemelijk dat de 's Gravenpolder zijn naam ontleent aan graaf Jan van Namen, die de oorspronkelijke 's Gravenpolder na 1282 had doen bedijken.

De 12 polders samen omvattende een oppervlakte van 2015 ha zijn dus in één jaar (1613) — en zeker niet alle afzonderlijk — herdijkt, zij vormden samen de watering van Groede herwonnen uit vroegere oude bedijkingen.

Het lijkt ons juist om aan de „bedijker Cats” in dit werk enige aandacht te schenken.

Jacob Cats overleed op 12 september 1660, bijna 83 jaar oud. Volgens de Jonge van Ellemeet liet hij een vermogen na van 2 ¼ miljoen gulden, een voor die tijd fantastisch bedrag, waarvan voor een deel de grondslag was gelegd door zijn activiteiten om „in groote ernst van water landt te maecken”.⁷⁹⁾

Moeilijkheden zijn hem daarbij niet bespaard gebleven; processen over de eigendomsrechten der landen, opnieuw inundaties bij het hervatten van de 80-jarige oorlog na het 12-jarig bestand in 1621 en verbeurd-verklaring

van zijn goederen gaven hem veel zorgen. Bovendien beleefde hij vele onprettige ervaringen bij zijn deelname in de droogmaking van landen in Engeland, die onder leiding van Vermuijde stonden.

De Catshoeve uit 1614, gelegen onder Groede, herinnert door haar naam aan datgene wat deze bedijker in Zeeuwsch Vlaanderen heeft tot stand gebracht. Bij de 300-jarige herdenking was het de Bruin, één der hedendaagse Zeeuwse polder- en historiekenners bij uitstek, die in zijn bovenaangehaald artikel, na te hebben gewezen op de misprijzingen, die „vader Cats” ook ten deel zijn gevallen, hem recht doet wedervaren.

De uittocht van Cats, nu meer dan 300 jaar geleden, vanuit het landhuis Sorgvliet door 's Gravenhage naar de Kloosterkerk aan het Voorhout, in een, door het licht van 40 toortsen beschenen, stoet van 18 rouwkoetsen was volgens de geschiedschrijver een indrukwekkende gebeurtenis, maar uiteraard een momentopname. De Catshoeve (en vele duizenden versregels van Cats) zijn blijven voortbestaan.

Aan de noordwestzijde van het hiervoor genoemde poldercomplex was in 1611 reeds de Baanstpolder (nr 70) — 60 ha — herdijkt als restant van de oorspronkelijke in 1448 door Guy de Baenst bedijkte polder, waarvan in de 16e eeuw ongeveer de helft in zee was verdwenen. De lasten voor de Baanstpolder werden te zwaar, hetgeen tot gevolg had dat hij bij de in 1613 ontstane Watering van Groede werd gevoegd, wat later als Waterschap Groede en Baanst tot 1942 heeft voortbestaan.

**Baanst-
polder,
Adornis-
polder c.a.**

Aan de westzijde van de Baanstpolder sluit de Adornispolder (nr 72) aan, die genoemd is naar Jan van Adornis. Deze had in 1527 aan de westzijde van het Zwarte Gat met succes de St Janspolder (nr 39) bedijkt en daarna het plan gemaakt een schor aan de oostzijde van die geul. — het „'s Gravenschorre” — in te polderen. Door de St Felixvloed van 5 november 1530 werd de uitvoering verhinderd. Alleen de kleine Lampzinspolder (nr 71) — 11 ha — ten zuiden van de Baanstpolder kwam in 1530 tot stand. In 1536 vond de uitgestelde bedijking van de Adornispolder (nr 72) — 85 ha — toch haar beslag; ruim een derde deel ervan (30 ha) ging weer verloren; de resterende 55 ha werd herdijkt in 1615.

Langs de zuidoostelijke en zuidelijke rand van het waterschap Groede en Baanst werden nog enkele kleine bedijkingen uitgevoerd, die tot 1942 als afzonderlijke polders bleven bestaan, zoals de Parochiepolder (nr 73) — 13 ha —, door de parochie van Groede in 1635 bedijkt door afsluiting van de v.m. spuikom of houwer. Deze spuikom had dienst gedaan voor schoonspuien van het toen ter plaatse gelegen haventje van Baarzande.⁸⁰⁾ Verder werd bij octrooi van 12 juni 1649 door de ingelanden van de Groedsche watering de Groote Corneliapolder (nr 75) — 50 ha — bedijkt,

waarschijnlijk kort daarop gevolgd door bedijking van de Kleine Corneliapolder (nr 76) — 9 ha —.

In het zuidwesten was inmiddels volgens het octrooi van 10 januari 1636 de Van der Lingenspolder (nr 74) — 39 ha —, bedijkt door Johan van der Linge. Deze polder is waarschijnlijk bij de stormvloed van januari 1682 overstroomd en in 1686 door de toenmalige eigenaar jhr Pieter Richard herdijkt.⁸¹⁾

§ 6. DE „ORANJE”POLDERS c.a. — nrs 77 t/m 95 — E.

Goudenpolder Eén van de weinige Zeeuwsvlaamse polders, die na 1530 nimmer overstroomd zijn geweest, is de Goudenpolder (nr 77) — 63 ha —. Hij werd in 1539 bedijkt aan de zuidoostzijde van de toenmalige Brugsche Vaart (fig. 49). De polder die zich na 1539 meermalen als een eiland in de onafzienbare watervlakte heeft verheven, is zijn naam waard gebleken.

Evenals elders in West Zeeuwsch Vlaanderen, hadden rond de plaats van het huidige IJzendijke daarentegen de stormvloeden van 1377, 1404 en na herdijking vooral de stormvloed van 1570 en daarna nogmaals de oorlogsinundaties uit de 80-jarige oorlog, vele gronden met de zee in gemeenschap gebracht; het oude IJzendijke was onder water verdwenen. Tijdens het Twaalfjarig Bestand (1609-1621) werden enkele herdijkingen gerealiseerd. Zo werd op 13 februari 1614 octrooi verleend aan jhr Jacob de Chartraine dict Broucqsault, Pieter Lem, Carel van der Swalme en Pieter Goethals en Co.,⁸²⁾ waardoor ten westen van het huidige IJzendijke de Mauritspolder (nr 78) — 532 ha — ontstond, genoemd naar Prins Maurits (1567-1625). In 1615 werd in de zuidoostelijke hoek reeds een verdedigingslinie aangelegd zodat het poldergedeelte tussen die linie (Boerenverdriet) en IJzendijke ook wel Retranchementpolder (nr 78a) wordt genoemd.

Mauritspolder c.a.

Op 30 juni 1617 volgde een bedijkingsoctrooi, afgegeven door de Staten Generaal, voor bedijking van „Gaternisse, Oude en Nieuwe-Yeve, Wijngje, Dierentijd, enz.” Door deze inpoldering ontstond in 1618 de Oranjepolder (nr 79) — 791 ha —. De genegenheid voor het Oranjehuis blijkt uit de naamgeving. In fig. 48, p. 93 is een kaart van „den Oranjepolder” gereproduceerd volgens een opmeting in het jaar van bedijking (1618) en door Johan Bybau gecopieerd in 1781.

Het kleine Dierentijdpoldertje (nr 80) — 13 ha — werd als restant van een vroegere grotere Dierentijdpolder (genoemd in 1388) in de Oranjepolder opgenomen. Een paar km noordoostelijk ligt nog een dwergpoldertje, het Manteaupoldertje (nr 81) — 6 ha —, dat op het eind van de 17e eeuw, zal zijn bedijkt. Waarschijnlijk heeft de landmeter-ingenieur Pieter Manteau van Dalem (1607-1688) uit Sluis daar nog bemoeienissen mee gehad.

Ten zuidwesten van Oostburg lagen „7 percelen land”, vnl langs de „zeedijk” en de „havendijk”,⁸³⁾ als het 1e „begin” van het v.m. waterschap De Oude Yevene. Tijdens de 80-jarige oorlog is dit poldergedeelte droog gebleven. De beschutte ligging ten zuidwesten van Oostburg is daar mogelijk niet vreemd aan geweest. In de noordwesthoek was een veerverbinding over het Coxysche Gat naar Zuidzande. Dat het „1e begin” na de herdijkingsactiviteiten van de 17e eeuw onder de naam Veerhoekpolder (nr 82) — 124 ha — bleef voortbestaan is dus niet zo vreemd.

Prins-
Willem-
polders c.a.

De herdijking van de gebieden ten zuiden van het Nieuwerhavensche Gat (fig. 49) begon in 1615, toen op grond van het octrooi van 20 maart de Groote Henricuspolder (nr 83) — 405 ha — als een eiland, met Oostburg in de zuidoosthoek, in hetzelfde jaar door Jacob Cats werd bedijkt, aanvankelijk onder de naam Oostburgsche polder. De polder onderging een militaire inundatie in 1621 en bleef „met de zee gemeen liggen” tot opnieuw herdijking volgde onder octrooi van 15 juli 1637. De naam herinnert aan prins Frederik Hendrik (1584-1647); men sprak overigens ook wel van de Mosterdpolder. Aan de noordzijde van genoemde bedijking werd bij octrooi van 8 september 1649 de Kleine of Annex-Henricuspolder (nr 84) — 15 ha — bedijkt (fig. 47). Na inundatie in 1649/50 volgde herdijking bij octrooi van 3 september 1660.

Aan de zuidoostzijde van de Groote Henricuspolder lag een strook hooggelegen gronden als deel van de geïnundeerde landen van het waterschap de Oude Yevene. Door de Staten Generaal werden bij octrooi van oktober 1633, deze schorren ter bedijking uitgegeven aan Pieter Pietersen van Gulick. Genoemde octrooihouder was in 1609 uit Almkerk in het land van Altena in Noord-Brabant naar België gekomen en had zich daar omstreeks 1617 als „werkbaas (ingenieur)”⁸⁴⁾ in het gehucht Stampershoek bij Damme gevestigd. Door moeilijkheden met de geestelijkheid werd hij verdreven, hij vestigde zich in 1618 in Oostburg, waar hij met de stadsregering geschillen kreeg over verpachting der overstroomde landen. Hij schijnt evenwel toch verdienstelijk werk te hebben verricht, gezien zijn benoeming in het stadsbestuur en zijn aandeel in het voltooien der vestingwerken. De beloning was kennelijk het hierboven genoemde octrooi. De schorren werden in 1634 bedijkt; gelet op het tegenwoordige profiel van de dijk (de Stampershoekweg, ook genoemd Maaidijk) is destijds voor die bedijking kennelijk geen „zware zeedijk” nodig geweest. Aan de aldus ontstane polder gaf van Gulick de naam Stampershoekpolder (nr 85) — 43 ha —, naar zijn vroegere woonplaats bij Damme.

De Veerhoekpolder en de Groote Henricuspolder bleven in eerste aanleg gescheiden door de oude havengeul naar Oostburg, die reeds in de middeleeuwen was gegraven. De oude geul die reeds rond 1500 aan

het verzanden was werd afgedamd bij octrooi van 30 oktober 1679⁸⁵) en is sindsdien bekend als de Oude Haven- of Zoetwaterpolder (nr 86) — 18 ha —.

Bij de vrede van Munster in 1648 waren de landstreken ten oosten en ten zuiden van Oostburg nog aan eb en vloed blootgesteld. Plannen voor herdijking vonden vóór 1648 verzet bij de Staten van Zeeland,⁸⁶) maar met het sluiten van de vrede kwamen hier de bedijkingsactiviteiten spoedig op volle gang.

Door de besturen van Aardenburg, Sluis en Oostburg werd „Willem Pietersen Tersteijn (Teresteijn) gecommiteerd om” met den baljuw Jacob van der Swalme octrooi te vragen, voor de inpoldering van deze landen, welk octrooi op 23 maart 1651 verleend werd.⁸⁷)

In 1650 waren reeds door herstel der oude dijken (er was toen kennelijk ook al een „Dienst Dijkherstel”, zoals in 1953) ten zuiden en zuidoosten van Oostburg enkele oude polders drooggelegd. Het dijkherstel betrof de polders: Vijfhonderd in beoosten Eede (nr 87) — 196 ha —, Dierkensteen (nr 88) — 268 ha —, Cathalijne (nr 89) — 160 ha —, Oude Passageule (nr 90) — 321 ha — en de Vrijepolder (nr 91) — 105 ha —, totaal 1050 ha, samen bekend als de Prins Willempolder, (1e ged.). Het zuidelijk deel van Dierkensteen is ook wel bekend als de Bakkerspolder (nr 88a). De situatie van de Prins Willempolders c.a. is in fig. 49 getekend.

Tot de grootste bedijkingen (herdijking), die in Zeeland zijn uitgevoerd behoort de Prins Willempolder 2e gedeelte (nr 92) — 1975 ha —, die bij genoemd octrooi in 1651/52 tot stand kwam. In deze grootste polder van Zeeuwsch Vlaanderen werd het huidige Schoondijke gebouwd.

Omdat met de bedijking van de Mauritspolder (nr 78) in 1614 en van de Oranjepolder (nr 79) in 1618 de verbinding via de Brugsche Vaart naar de Westerschelde (oostzijde) was afgesloten, was de toen doodlopende Brugsche Vaart aan verlanding onderhevig. Die verlanding kwam ten einde toen in 1652 een gedeelte van de Brugsche Vaart, die de Prins Willempolder in een 1e en 2e deel scheidde, bij Oostburg werd afgedamd met de zgn. „Groote Dam”. Men noemde de ingepolderde (afgedamde) strook land „de Brugsche dijklanden”; het oostelijk deel kreeg de naam St Philipspolder (nr 93) — 99 ha —, het westelijk deel werd de Nieuweveldpolder (nr 94) — 78 ha —, beide genoemd naar de v.m. versterkingen: de redoute St Philip en fort Nijeveldt. Het gehele poldercomplex van acht polders (nrs 87 t/m 94) — totaal ruim 3200 ha — is de Generale Prins Willempolder, genoemd naar de stadhouder Willem II (1626-1650).

Het restant van de Brugsche Vaart slibde daarna verder dicht en werd

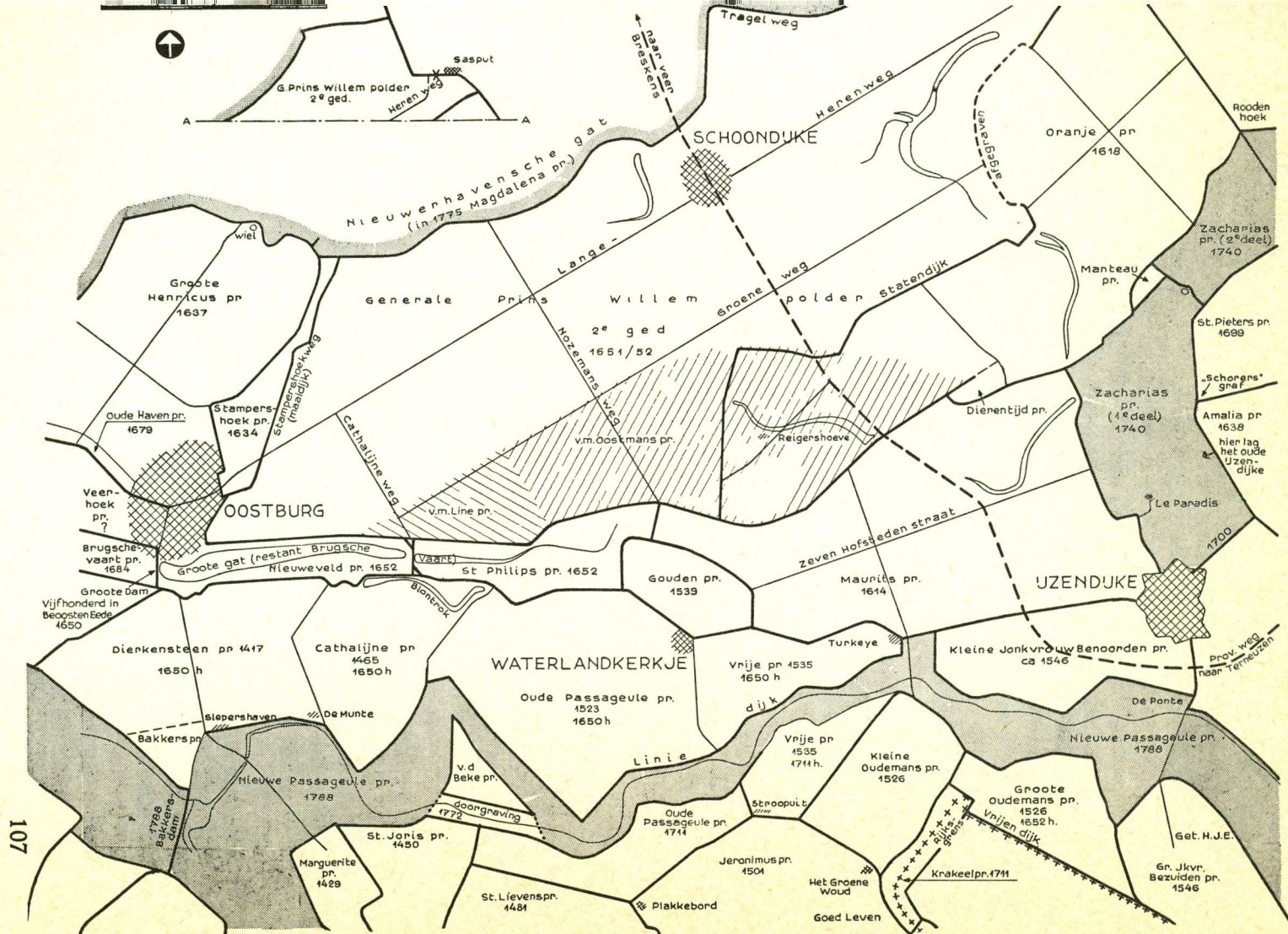

fig. 49. Situatie van de Prins Willempolders. Het v.m. IJzendijke- of Jonkvrouwgat (Zachariaspolders) en de Passageule zijn grijs getint.

aan de westzijde in 1684 afgedamd door François Velters, baljuw van Oostburg. Het afgedamde gebied kreeg de naam Brugsche Vaart- of Kanaalpolder (nr 95) — 87 ha —.

§ 7. DE BAARZANDEPOLDERS c.a. — nrs 96 t/m 116 — F.

De Baarzandepolders zijn ook in detail aangegeven in fig 47. Behalve het gebied van Groede lag ten noorden van het Nieuwerhavensche Gat ook het land van Baarzande, dat eveneens in 1585 was geïnundeerd. Volgens Gottschalk⁸⁸⁾ waren Groede en Baarzande (en Vraberdijk) vóór 1585 één waterschap.

Op 22 januari 1610⁸⁹⁾ werd octrooi verleend tot herdijking van de Baarzandepolders, die daarna de watering Groot- en Klein Baarzande vormden. Die watering, die volgens Roos⁹⁰⁾ in 1616 is opgericht, omvatte aanvankelijk de volgende polders:

Zuidwesthoek (nr 96) — 39 ha —, Noordwesthoek met Buizen (nr 97/98) — 142 ha —, Zuidoosthoek (nr 99) — 56 ha —, Heerenpolder (nr 100) — 75 ha —, die vóór 1583 tot de Gerard de Moorswatering had behoord, Stenenpolder (nr 101) — 67 ha —, genoemd naar Jan van den Stene, lid van een aanzienlijke Brugse familie, Gistelare (nr 102) — 48 ha —, Golen (nr 103) — 24 ha — en een zestal dwergpoldertjes aan de noordzijde, die niet meer of nauwelijks in het terrein zijn terug te vinden, te weten:

Schallegalle (nr 104) — 5 ha —, Roode (nr 105) — 10 ha —, vroeger bekend als Pieter Roodes poldertje, waarvan de ringdijk omstreeks 1840 is afgegraven,⁹¹⁾ Parasij's (nr 106) — 10 ha —, Hendrik Veersche of Verse (nr 107) — 10 ha — en het Zuidkerkepoldertje (nr 108) — 9 ha —.

Onder octrooi van 10 februari 1639 volgde bedijking van de Elisabethpolder (nr 111), die oorspronkelijk ruim 340 ha groot was en zich tot voor de polder Oud-Breskens uitstrekte. De stormvloed van 26 januari 1682 deed de Elisabethpolder overstromen, waarna echter spoedig drooglegging volgde. Een nieuwe overstroming in september 1697 was funest; in 1699 werd slechts ca 85 ha herdijkt.

Volgens octrooi van 27 mei 1639 werd de polder Klein Baarzande (nr 110) — 81 ha — bedijkt en aan de watering toegevoegd. Het noordelijk gedeelte van deze herdijking is de Voisepolder (nr 109) — 13 ha — en waarschijnlijk een restant van de Kwadentijdpolder van vóór 1583.

De Jong Baarzandepolder (nr 112) — 105 ha —, die werd bedijkt bij octrooi van 21 maart 1663, afgegeven aan Adriaan van Hecke en Jacob van Nispen⁹²⁾ bleef als een zelfstandige eenheid bestaan tot de samenvoeging van 1942 met het waterschap Het Vrije van Sluis.

Na de vele herdijkingen, die hiervoor zijn vermeld was in het midden van de 17e eeuw het Nieuwerhavensche Gat — ontstaan bij de inundatie van 1587 — nog onbedijkt overgebleven. In 1739 werden daarin twee dammen gelegd, één bij Schoondijke ten westen van de tegenwoordige Rijksweg en één met spuisluis bij de huidige buurtschap Scherpbier. Het tussen beide dammen liggende deel moest dienen als spuiboezem.

**Nieuwer-
havenpolder**

Het ten oosten van de dam bij Schoondijke gelegen gedeelte was reeds ver dichtgeslibd. Op 20 februari 1742 werd dan ook octrooi verleend (en wel aan Willem van Citters en Jacob Hurgronje) tot indijking, die in 1744 geschiedde d.m.v. een ca 160 m lange dam aan de oostzijde. Daarmee was de Nieuwerhavenpolder (nr 113) — 137 ha — ontstaan.

Het duurde tot 17 december 1774 eer dat een bedijkingsoctrooi werd verleend aan de eigenaars C. K. van Citters c.a. van de tussen bovengenoemde dam en spuisluis gelegen schorren. Op dat octrooi kwam de Magdalenapolder (nr 114) — 74 ha — tot stand.

**Magdalena-
Snouck
Hurgronje en
Crane-
polders**

Bij octrooi van 22 oktober 1793 volgde afdamming van het laatste en westelijke deel van het Nieuwerhavensche Gat, hetgeen in 1794 geschiedde door de familie Snouck Hurgronje c.a. De naam Snouck Hurgronjepolder (nr 115) — 35 ha — is dus duidelijk.

Tot slot werd in 1799 ten noordwesten van Oostburg de Cranepolder (nr 116) — 30 ha — aan de kreekafdammingen toegevoegd door Michiel Bruijnooge, die de ontstane polder noemde naar de Zierikzeesche burgemeester Marinus Cornelis de Crane.⁹³⁾

§ 8. POLDERS OP BRESKENSZAND — nrs 117 en 118 — G.

In de fig. 50 t/m 53 zijn een viertal fasen van de polders rond Breskens weergegeven. Verzanding en aanslibbing hadden veroorzaakt dat in de 15e eeuw in de mond van de huidige Westerschelde, ten noorden van de Groedsche polders „de schorren en anwerpen” van Breskenszand waren ontstaan. Door Maximiliaan van Oostenrijk werd in 1487 voor genoemde schorren een bedijkingsoctrooi verleend aan Philips van Kleef, heer van Ravestein. Vanwege de burgeroorlog (1488-1492) in Vlaanderen, waarbij Philips van Kleef zich aan de zijde der opstandelingen schaarde, werd de inpoldering uitgesteld. In 1497 werden nog ca 4300 ha schorren van het Breskenszand verpacht.⁹⁴⁾

In 1510, werd volgens een nieuw octrooi van 6 april,⁹⁵⁾ de (toen nog genoemd) Groot-Breskenspolder ingedijkt. Bij octrooi van 12 januari 1527, uitgegeven door Philips van Kleef, toen heer van Breskens,⁹⁶⁾ werd opnieuw een deel van Breskenszand bedijkt nl. de Jong Breskenspolder; de naam Groot Breskenspolder zal toen veranderd zijn in Oud Breskens. Behalve beide polders die „up de wilde ende openbare zee”⁹⁷⁾ lagen,

**Groot
Breskens-
polder**